

Univerzita Hradec Králové
Fakulta pedagogická
Katedra kulturních a náboženských studií

**Pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky
a jeho přesah do postpenitenciární péče**

Bakalářská práce

Autor: Mgr. Jan Suchánek
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Hojda, Th.D.
Hradec Králové 2021

Zadání bakalářské práce

Autor: Mgr. Jan Suchánek

Studium: P18K0075

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: **Pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky a jeho přesah do postpenitenciární péče**

Název bakalářské práce AJ: The work description of a prison chaplain employed by the Prison Service of the Czech Republic and how it overlaps with postpenitentiary care

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se pokusí nastínit pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky. Práce si klade otázku, jakým způsobem kaplan nachází svorník mezi represivní a restorativní složkou a probouzí v člověku touhu po lepším životě.

Cílem práce je prokázat důležitost penitenciární péče kaplana ve Vězeňské službě České republiky, která se týká působení a doprovázení odsouzených na jejich životní cestě. Dále se práce pokusí ukázat důležitost spolupráce církví s následnou postpenitenciární péčí.

Přístupy prezentované v odborné literatuře budeme srovnávat s konkrétními zkušenostmi kaplanů zejména s ohledem na situaci Věznice Rýnovice.

BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 98 s. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. 183 s. Acta Universitatis Purkynianae; 123. Studia paedagogica. ISBN 80-7044-772-9.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9

TRETERA, Rajmund Jiří. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Právo (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-707-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Články:

BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český lid*. 2018, (105), 25-43. ISSN 0009-0794.

ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. ISSN 1213-9297.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Hojda, Th.D.

Oponent: PhDr. Radek Martinek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou závěrečnou práci *Pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky a jeho přesah do postpenitenciární péče* vypracoval pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

.....

Mgr. Jan Suchánek

Poděkování:

Děkuji panu docentu Janu Hojdovi za veškerou pomoc při vypracování této bakalářské práce, za odborné metodické vedení, vstřícnost a trpělivost.

Dále děkuji magistře Květoslavě Jakubalové za konzultace a magistrovi Martinovi Škodovi za odborné připomínky při revizi. V neposlední řadě děkuji své manželce Kristýně za trpělivost a obětavost po celou dobu mého studia.

Anotace

SUCHÁNEK, Jan. *Pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky a jeho přehled do postpenitenciární péče*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 62 s. Bakalářská závěrečná práce.

Tato bakalářská práce nastiňuje pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky. Práce si klade otázku a zároveň se snaží odpovědět, jakým způsobem kaplan nachází svorník mezi represivní a restorativní složkou a probouzí v člověku touhu po lepším životě.

Cílem práce je prokázat důležitost penitenciární péče kaplana ve Vězeňské službě České republiky, která se týká působení a doprovázení odsouzených na jejich životní cestě. Dále se práce snaží ukázat důležitost spolupráce s církví s následnou postpenitenciární péčí.

Přístupy prezentované v odborné literatuře jsou srovnávány s konkrétními zkušenostmi kaplanů zejména s ohledem na situaci Věznice Rýnovice.

Klíčová slova:

vězeňství, kaplan, služba, penitenciární péče, postpenitenciární péče, ekumena.

Annotation

SUCHÁNEK, Jan. *Pracovní náplň kaplana ve Vězeňské službě České republiky a jeho přesah do postpenitenciární péče*. Faculty of Education University of Hradec Králové, 2021. 62 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis outlines the job of a chaplain in the Prison Service of the Czech Republic. The thesis both questions and tries to answer how chaplain could link repressive and restorative systems and also raises a desire for a better life in the prisoners.

The aim of this thesis is to prove the importance of the penitentiary care of the chaplain in the Prison Service of the Czech Republic, which includes effecting and accompanying convicts during their lives. Furthermore, the thesis also tries to show the importance of cooperation with the church in connection to the subsequent postpenitentiary care.

Mindsets reported in reference literature are compared with particular experiences of chaplains especially with regard to the situation in the Rýnovice Prison.

Keywords:

prison, chaplain, service, penitentiary care, postpenitentiary care, ecumenism.

Obsah

Seznam použitých zkratk:	9
1 Úvod	10
1.1 Předmět a cíl práce	10
2 Kaplanství	11
2.1 Kaplan ve Vězeňské službě České republiky	11
2.2 Podmínky kaplanské služby	11
2.3 Organizační schéma	13
2.4 Úkoly vězeňského kaplana	14
2.5 Legislativní oblast	16
2.6 Teologické vymezení	17
3 Vymezení represivní a restorativní složky	20
3.1 Důvod vymezení a stanovení složek	20
4 Analýza	24
4.1 Represivní část (obecná charakteristika)	24
4.1.1 Regulativní složka (represivní část)	24
4.1.1.1 Zabraňování v trestné činnosti	25
4.1.1.2 Chránění majoritní části společnosti	26
4.1.1.3 Kaplanův přínos propojení	27
4.1.1.4 Empirické propojení regulativní složky	28
4.1.2 Preventivní složka (represivní část)	29
4.1.2.1 Prevence na nedelikventní část populace	30
4.1.2.2 Výše trestu	31
4.1.2.3 Kaplanův přínos propojení	32
4.1.2.4 Empirické propojení preventivní složky	32
4.2 Restorativní část (obecná charakteristika)	34
4.2.1 Edukační a socializační složka (restorativní část)	35
4.2.1.1 Působit na osobnost jako na celek	35
4.2.1.2 Žití řádného života po výkonu trestu odnětí svobody	36
4.2.1.3 Kaplanův přínos propojení	37
4.2.1.4 Empirické propojení edukační a socializační složky	39
4.2.2 Vyrovnávací složka (restorativní část)	41
4.2.2.1 Dopad na oběti trestného činu	42
4.2.2.2 Náprava způsobeného zla	42
4.2.2.3 Kaplanův přínos propojení	44
4.2.2.4 Empirické propojení vyrovnávací složky	45

5 Postpenitenciární péče.....	48
6 Diskuze.....	53
7 Závěr	56
Literatura:.....	58

Seznam použitých zkratk:

ČBK	Česká biskupská konference
ČR	Česká republika
ERC	Ekumenická rada církví
MSČR	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
MVS	Mezinárodní vězeňské společenství
NGŘ	Nařízení generálního ředitele
OS	Odnětí svobody
OVT	Oddělení výkonu trestu
PMS	Probační a mediační služba
PO	Porucha osobnosti
PP	Podmíněné propuštění
PT	Přerušení trestu
PZ	Program zacházení
TČ	Trestný čin
VDP	Vězeňská duchovenská péče
VS	Vězeňská služba
VSČR	Vězeňská služba České Republiky
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody

Odkazy:

Gn	První kniha Mojžíšova (Genesis)
Ex	Druhá kniha Mojžíšova (Exodus)
Tób	Tóbit – Tobiáš
Mt	Evanegélium podle Matouše
Mk	Evanegélium podle Marka
Lk	Evanegélium podle Lukáše
J	Evanegélium podle Jana
Ř	List Římanům
LG	<i>Lumen gentium</i> , věroučná konstituce 2. vatikánského koncilu o církvi (21. listopadu 1964)
GS	<i>Gaudium et spes</i> , věroučná konstituce 2. vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě (7. prosince 1965)

1 Úvod

Tato práce vznikla především ze zájmu o vězeňství jako takové. Díky osobním zkušenostem dobrovolného duchovního a dále z pozice vězeňského pedagoga se rodila myšlenka zpracovat téma o vězeňství s ohledem na duchovní službu ve vězeňské službě. Dlouholeté zkušenosti vězeňské kaplanky Mgr. Jakubalové se staly velkou inspirací pro tvorbu této práce. Z pohledu odborného zaměstnance bylo možné pozorovat nezastupitelnou pozici kaplana ve Vězeňské službě České republiky a díky následné spolupráci pedagoga a duchovního se zrodila myšlenka blíže představit profesi vězeňského kaplana.

Vězeňské prostředí, včetně jeho režimu a subkultury, bývá tabuizované. Díky akumulaci pachatelů trestné činnosti vzniká specifická, spíše sekulární skupina lidí, kteří více tíhnou k odtržení se od duchovna a náboženství. A právě kaplan zde může sehrávat roli prostředníka ukazujícího odlišnou cestu – cestu k Bohu, která nabízí pokoj a naději (srov. J 14,23–31).

Víme, že i Ježíš Kristus se pohyboval mezi lidmi na okraji společnosti. Sám dále potvrzoval slovy, že nás hříšníci předejdou do nebeského království (srov. Mt 21,31) a že ten, komu bylo hodně odpuštěno, může hodně milovat (srov. Lk 7,37–47). Podobně i vězeňský kaplan má privilegium být mezi lidmi na okraji společnosti, kde může mít nezastupitelnou úlohu, kterou si zkusíme v této práci potvrdit.

1.1 Předmět a cíl práce

Práce si klade za cíl prokázat důležitost kaplana ve Vězeňské službě České republiky (VSČR). Chce ukázat, jak je jeho práce s odsouzenými i personálem nezastupitelná a co přináší.

Předmětem práce bude snaha odpovědět na otázku, jak kaplan spojuje represivní a restorativní složku, kterou si níže definujeme. Teze této práce zní: Kaplanským působením ve VSČR se propojuje služebná funkce ve formě zpřítomnění Krista pro odsouzené i zaměstnance ve složkách represivní a restorativní.

Zvolená metoda, se kterou se bude pracovat, je v první řadě stanovení problematiky a dále vymezení represivní a restorativní složky. Následně budeme provádět analýzu na základě odborné literatury s krátkými empirickými glosami z rýnovické věznice od kaplanky Mgr. Květoslavy Jakubalové a postřehy z pohledu zaměstnance a pedagoga.

2 Kaplanství

V římskokatolické církvi je kaplan chápán zpravidla jako kněz. Kaplanská služba má na starosti pastorační péči. Můžeme rozlišovat vícero druhů kaplanů z hlediska působení v konkrétním prostředí. Nemocniční kaplan má na starosti pastorační práci pro dlouhodobě nemocné, vojenský kaplan se stará o vojáky určité jednotky, univerzitní kaplan je určen pro učitele a studenty vysoké školy. V této práci se budeme věnovat a zabývat otázkou vězeňského kaplana, který se setkává s lidmi majícími problémy nejen se zákonem.¹ Jedná se tedy o kategoriální pastorační práci. V současné době může tuto pozici zastávat nejen kněz, ale i teologicky vzdělaný a církví k této službě pověřený laik.

2.1 Kaplan ve Vězeňské službě České republiky

Specifikací vězeňského kaplana je především prostředí, které má vymezené hranice a pravidla. Je to organizace řízená svými zákony, nařízeními a vnitřními předpisy. Tato kultura i subkultura je dána právě tím, že se jedná o výkon trestu (VT), a to výkon trestu odnětí svobody (VTOS). Akumulace pachatelů trestných činů (TČ) na tomto místě má také svou roli, kterou si níže představíme.

Kaplanství ve vězeních se kvůli minulému komunistickému režimu v Československé republice neuskutečňovalo, pokud nebereme v úvahu, že sami kněží byli věznění a vykonávali své poslání ve VTOS z pozice vězňů. Po Sametové revoluci roku 1989 bylo umožněno, aby duchovní docházeli do věznic jako dobrovolníci, posléze v 90. letech se stali i plnohodnotnými zaměstnanci VSČR a následně začali působit na oddělení výkonu trestu (OVT) jako kaplani. Dále se kaplan postupně začleňoval do odborného personálu vězeňské služby (VS) a podobně jako psycholog byl čím dál víc akceptován.

2.2 Podmínky kaplanské služby

Přijetí kaplana do VS není jednoduchou záležitostí. Jak bylo řečeno výše, vězeňský kaplan může být i laik. Avšak přijetí kaplana do VSČR je nutně podmíněno. Níže jsou popsána platná nařízení generálního ředitele (NGŘ) potřebná pro přijetí do pracovního poměru.²

¹ srov. PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 334–335.

² srov. NGŘ VS ČR č. 67/2013 čl. 4, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě

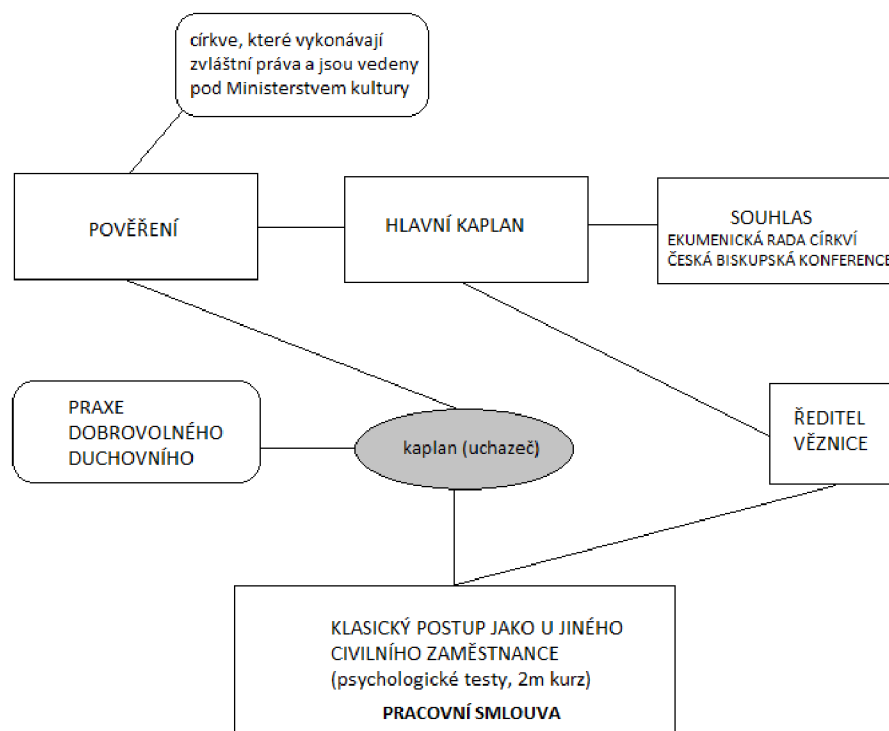
Zprvé je nutno mít požadované vysokoškolské vzdělání teologického směru, případně obecně vysokoškolské s teologickou (i dodatečnou) specializací, opravňující k samostatnému vykonávání kazatelského (kněžského) působení v té které církvi. Zadruhé je nutno mít pověření církevní autoritou k tomu určenou, a to výslovně pro službu kaplanskou, tedy v pracovním poměru k VSČR. Zatřetí je nutná předchozí praxe dobrovolného duchovního na základě pověření církve či náboženské společnosti. A v neposlední řadě je nutné schválení Radou pro duchovní službu ve věznicích a ústavech.

Jelikož se jedná o pracovní vztah k VSČR, je zcela zřejmé, že je nutno respektovat podmínky této státní organizace. Nelze očekávat, že církevní autorita dosáhne pověřením kaplanského umístění svého duchovního do věznice automaticky. Tabulková místa běžně nejsou k dispozici a bývají předmětem složitých jednání mezi orgány duchovní služby (hlavním kaplanem) a ředitelem příslušné věznice.

Služba kaplana je v každém případě službou ekumenickou. Adept musí být pro tento účel všestranně „přijatelný“ a musí splňovat rovněž všechny požadavky VSČR (psychotesty, povinné vstupní školení zaměstnanců atd.).

Přes svou příslušnost k určité konfesi musí být adept připraven na vnímání i jiných religiózních směrů, na činnost všeobecně humanitní a na upuštění od jakékoliv formy misijního úsilí pro svou církev. Dále musí mít přehled a být otevřený pro odsouzené, kteří se hlásí k jiným světovým náboženstvím (jedná se především o islám a buddhismus).

Dle NGRŽ 67/2013 čl. 4 se podívejme na schéma (obr. 1, str. 13) ukazující postup při přijímacím řízení vězeňského kaplana.

Obr. 1: Schéma procesu přijetí vězeňského kaplana do VSČR.³

2.3 Organizační schéma

Výše jsme si popsali podmínky přijetí kaplana do VS, které je specificky podmíněno. Nyní se pojdme podívat na organizační schéma, kam kaplan spadá a komu je podřízen.

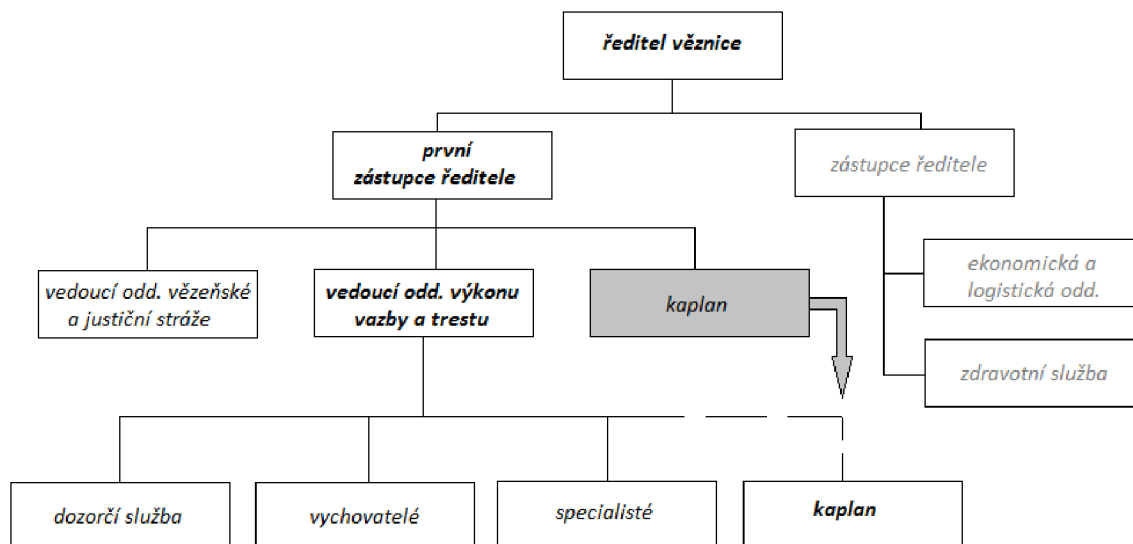
Podle zákona č. 552/1992 Sb., o vězeňské službě ČR a justiční strážci patří tato organizační struktura pod vojensky řízenou organizaci, tedy spadá do postavení ozbrojeného sboru. Ministerstvo spravedlnosti České republiky (MSČR) jmenuje a odvolává generálního ředitele, který stojí v čele tohoto orgánu. Dále, dle Raszkové a Hofnerkové, se VSČR řídí nejen řádem ČR, ale i Doporučením Rady Evropy a Listinou základních práv a svobod. Spadá pod ní nejen VTOS, ale i výkon vazby a výkon zabezpečovací detence a má na starosti i bezpečnost při výkonu a správě soudu i samotného MSČR.⁴

Vězeňský kaplan je veden a usměřován hlavním vězeňským kaplanem, který je podřízen vedoucímu odboru výkonu vazby a trestu. Kaplan byl přímo podřízen prvnímu

³ vlastní zpracované pojetí schématu přijetí kaplana do VSČR dle NGŘ 67/2013 čl. 4.

⁴ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*, s. 61.

zástupci ředitele věznice. Od ledna roku 2021 je kaplan organizačně podřízen vedoucímu oddělení výkonu vazby a trestu (dále jen VOVT), a tím se zařadil mezi specialisty oddělení blíže k centru sekulárního prostředí (viz obr. 2).⁵

Obr. 2: Organizačně strukturované schéma kaplanova zařazení ve VSČR.⁶

2.4 Úkoly vězeňského kaplana

Jak bylo ukázáno v předchozí kapitole, kaplan spadá do organizační struktury a je blíže zaměstnancům OVT. Pojďme se dále podívat na úkoly vězeňského kaplana, které má v rámci své služby určené.

Dle NGR⁷ je vězeňský kaplan odborným zaměstnancem, jeho činnost je zaměřena na oblast obecně duchovních, náboženských a pastoračních aspektů, odpovídá za odbornou úroveň ve zmíněných oblastech. Zodpovídá za poskytování ekumenických služeb, zastupuje nejen svou církev, ale všechny církve sdružené v Ekumenické radě církví (ERC) i České biskupské konferenci (ČBK) a řídí se Služebním kodexem ekumenické spolupráce. Kaplan se vyjadřuje k osobám mající zájem o duchovní

⁵ srov. TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří, 2002. s. 14.

⁶ srov. MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Duchovenská služba, 2007, s. 25. (aktualizované dle NGR VS ČR č.5/2016)

a pastorační působení pro potřeby kvalifikovaného rozhodnutí ředitele organizační jednotky. Dále je kaplan oprávněn se věnovat pastoračně i zaměstnancům.⁷

Kaplan má za úkol vést individuální nebo skupinové pastorační rozhovory s odsouzenými. Zajišťuje bohoslužby, případně dobrovolnou činnost duchovní péče s osobami pověřenými církví. Dále vede individuální nebo skupinovou činnost na studium Bible, duchovní život, modlitbu a křesťanské učení. Věnuje se etickým, obecně lidským a vztahovým otázkám. Kaplan se také snaží posilovat osobnostní a duchovní integritu ve vztahu k zodpovědnosti za špatné jednání a připravuje odsouzené na návrat do společnosti. Zajišťuje zpravidla duchovní akce a přednášky, vhodnou náboženskou a etickou literaturu, videa či pomůcky ve věznicí. Spolupracuje s ostatními odbornými zaměstnanci. Dle svého odborného zaměření vede aktivity z oblasti duchovní, zájmové a vzdělávací. Zvýšeně se věnuje lidem v krizových a psychicky špatných stavech a se závažnějšími sociálními problémy. Dále se snaží zmírnit negativní dopad izolace odsouzených a zvýšit pravděpodobnost jejich řádného života po návratu do společnosti. Podílí se na vytváření podmínek pro začlenění do občanské společnosti, může být v pastoračním styku s osobami blízkými odsouzených. Podílí se na řešení rodinných a sociálních problémů. Se souhlasem svého nadřízeného vedoucího oddělení může plnit úkoly v pracovní době i mimo objekt věznice. Spolupracuje se státními, nestátními, charitativními a církevními organizacemi. Je koordinátorem regionální problematiky duchovní služby, zejména v postpenitenciární péči. Koordinuje a metodicky vede duchovní službu všech církví a náboženských společností. Vede nezbytnou dokumentaci se zřetelem na zachování pravidel mlčenlivosti. Dle souhlasu vedení může opatřovat a povolovat drobné náboženské předměty a devocionálie. V případě potřeby se vyjadřuje k požadavkům odsouzených na upravenou stravu z náboženských důvodů. Přístup kaplana je individuální a citlivý s přihlédnutím ke kulturní a náboženské tradici žadatele. V neposlední řadě zvyšuje svou odbornou úroveň individuálním vzděláním, formativním duchovním vedením a zúčastňuje se porad a seminářů Vězeňské duchovenské péče (VDP).⁸

⁷ srov. NGŘ VS ČR č. 5/2016 o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence

⁸ kaplan na oddělení OJ – úkoly vězeňského kaplana dle NGŘ VS ČR č. 54/2017 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky

2.5 Legislativní oblast

V předchozí kapitole jsme se zabírali úkoly vězeňského kaplana, který má ve své náplni především pastorační péči svých klientů, avšak má i unikátní přesah do postpenitenciární péče. Pojdme se ve stručnosti podívat jaká legislativa je spojena s touto službou. Kaplanská služba ve VS je legislativně podmíněna a musí vycházet z předpisů souvisejících s duchovní službou ve VSČR:

- NGR VS ČR č. 54/2017 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky
- NGR VS ČR č. 5/2016 o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence
- NGR VS ČR č. 67/2013 kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě
- Zákoník práce
- Občanský zákoník
- zákony a vyhlášky týkající se výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence ve znění pozdějších předpisů (169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody, 293/1993 Sb. Zákon o výkonu vazby, Vyhláška č. 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, Vyhláška č. 109/1994 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu vazby, 129/2008 Sb. Zákon o výkonu zabezpečovací detence, Zákon č. 555/1992 Sb. Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážní České republiky)
- Vnitřní řád

Výše zmíněná legislativa je spojena jak s úkoly kaplana, tak i s dodržováním bezpečnosti a zacházením s vězni. Mimo to musí kaplan zahrnout do své služby především následující plány související s jeho prací ve VS:

- týdenní plán aktivit kaplana u vedoucího oddělení (je-li stanoven)
- souhrnný plán zacházení oddělení v daném časovém období ve spolupráci se speciálním pedagogem
- a jiné úkoly v závislosti na OVT

Jak bylo zmíněno, kaplan je součástí VSČR a nemůže mít vlastní pravidla, protože je duchovní. Samozřejmostí kaplana, jako jiného občanského zaměstnance, je povinnost dodržovat úkoly na oddělení (VTOS) a začleňovat se do spolupráce i s jinými odbornými zaměstnanci a VOVT:

- dodržování zásad vnitřní bezpečnosti
- projednávání změn, návrhů a opatření k duchovní službě s vedoucím oddělení
- absolvování pravidelných školení na organizačních jednotkách (OJ)
- účast na stanovených poradách oddělení a odborných komisí
- spolupráce s ostatními odbornými zaměstnanci oddělení
- vedení evidence činnosti kaplana

2.6 Teologické vymezení

Výše jsme zmínili, že vězeňský kaplan je legislativně podmíněn a musí sám dodržovat a plnit úkoly ve vězeňském prostředí především na OVT. Musí respektovat nařízení, dodržovat a plnit si své povinnosti vyplývající ze zákona. Pojďme se dále pozastavit nad úvahou teologického vymezení kaplana ve VSČR a následně zmíníme i pastorační hledisko.

Lidé, kteří jsou odsouzeni za trestnou činnost (TČ) a skončí za mřížemi, se stávají odsouzenými. Toto označení pojmem „odsouzený“ je charakteristické právě trestem odnětí svobody. VTOS znamená pak konkrétně uzavření člověka do prostoru ohraničeného zdmi a také střeženého, oddělení od běžné, „svobodné“ společnosti. Odsouzený je trestán za něco, co je společensky nepřijatelné a musí za to nést následky. Člověk ve vězení může být znám také pod pojmem MUKL (tzn. muž určený k likvidaci). Toto pojmenování se používalo za dob totality, je dodnes celkem známé v širší veřejnosti a explicitně vyjadřuje degradaci člověka, který se ocitá na okraji společnosti. Vězněný pak spolu s ostatními dostane „cejch“ v podobě záznamu v trestním rejstříku.

Podobně jako Ježíš se i kaplan ve vězeňském prostředí ocitá ve společnosti, která je na okraji. Kaplan však neodsuzuje člověka, ale jeho skutek – trestný čin (tzn. nevylévá dítě i s vaničkou, ale dítě dá na osušku a špinavou vodu vyleje). Kaplan bere člověka vážně: jeho sociální, psychologickou, duševní situaci, jeho osobnost, rodinné zázemí, geny. Snaží se ho přivádět k sobě samému. Stává se pro odsouzeného

znamení Krista, který vezme vážně jeho situaci. Uvádí ho do naděje a vrací mu důstojnost. Toto je dílo Kristovy milosti, na kterém se kaplan může podílet.

Nyní se pojdme podívat na teologické vymezení kaplana z pastoračního hlediska. Zajímavá teologická analogie vymezení vězeňského kaplana může být založena na momentech evangelijního příběhu při cestě do Emauz (viz Lk 24,13–35). Tento příběh může transparentně sloužit jako obraz pastorage.⁹ Nastiňme si hlavní momenty zmíněného příběhu s propojením vězeňského kaplana jako Kristova náměstka. Kaplan reprezentuje Krista ve službě druhým.

KAPLAN JAKO VICARIUS CHRISTI:¹⁰

- A) KRISTUS JDE S UČEDNÍKY SPOLEČNOU CESTOU (Lk 24,15).
- B) KLADE OTÁZKY A NASLOUCHÁ JIM (Lk 24,17).
- C) VYKLÁDÁ PÍSMO (Lk 24,25-27).
- D) NA JEJICH ŽÁDOST ZŮSTÁVÁ A LÁME JIM CHLĚB (Lk 24,30).

Ad A) Kaplan doprovází odsouzené na jejich společné cestě strávené ve VTOS. Doprovází je, dochází na jejich cely, oddíly, sedí s nimi u rozhovorů. Jako zaměstnanec tam fyzicky je a působí přímo na OVT. Vězni o něm ví. Kaplan kráčí s vězni společnou cestou v určitých životních podmínkách, prostředí, situaci a kontextu.¹¹ Obětuje námahu, vnímá jejich zármutek, situaci a bolest, byť už to vše může vidět z perspektivy vzkříšení. Je nutné ujít cestu pro další posun. Proto další výjimečností kaplana by měl mít dostatečný čas a prostor, který umožní setkávání s lidmi, aby je mohl duchovně doprovázet. Toto má být posvátným časem ke službě druhým a může zaznít ve formě diakonátu. Oproti tomu velká administrativní zahlcenost ostatních odborných zaměstnanců VS nemusí často umožňovat prostor pro opravdové setkání s odsouzeným jako s člověkem.

Ad B) Kaplan odsouzené nejen poslouchá, aby ulevil jejich psychickému napětí, ale především jim opravdově naslouchá. Nese s odsouzenými břímě a snaží se je opravdově vyslechnout, vcítit se do jejich situace a zároveň hned nenabízet řešení a vysvětlení. Poté jim klade otázky. Kladení otázek je velice důležitá součást pastorage a důležitá

⁹ srov. ŠIMR, Karel. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. *Vězeňský kaplan ČŽV TF JU: Presentace online*. Teologická fakulta JU, ak. rok 2021/2022.

¹⁰ překl. Náměstek Kristův

¹¹ srov. OPATRŇY, Aleš. *Pastorage v postmoderní společnosti*. Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 9.

součástí Kristovy služby nám tím, že nedává nutně hned odpovědi. Tázání se na věci, nad kterými se vězni nikdy nezamysleli, může vést k opravdovému obrácení mysli (*metanoia*). Základ pastorační služby spočívá tedy i v umění správně se ptát. Kaplan se snaží skrze otázky přivádět odsouzeného do středu podstaty věci a k opravdovým životním hodnotám.

Ad C) Poté přichází fáze, kdy Ježíš dává odpovědi. Kaplan dává odpovědi tím, že vykládá Písmo. Ve světle Písma ukazuje situaci druhých lidí v novém, pro ně třeba nečekaném světle, a to společným čtením a rozebíráním Písma svatého jak individuálním způsobem, tak ve skupinách (viz kap. Úkoly vězeňského kaplana). Povzbuzuje a vyučuje hledající odsouzené, kteří o tuto službu projevují zájem.¹² Ukazuje skrze Písmo naději v jejich utrpení a bolesti. Jako jediný ze zaměstnanců dává kaplan člověku dobrou zprávu (*eu angelion*) a naději, že je vždy možné následovat Pána. Tato skutečnost je dobrou zprávou v prostředí, kde dobých zpráv je velmi málo.

Ad D) V poslední fázi učedníci prosí Krista, aby s nimi zůstal. Hořelo jim srdce a chtěli udělat další krok. Ježíš vstoupí do domu a láme chléb, oni ho v tu chvíli poznají. Toto dnes můžeme prožívat v podobě svátostné služby. Můžeme ji vnímat jako pozvání ke křtu, k večeři Páně (eucharistii), ke svátosti smíření a dalším svátostem. To už je něco, co Ježíš dělá na jejich žádost. Iniciativa musí vycházet z vlastní touhy po Bohu. Jak bylo výše zmíněno, kaplan zprostředkovává duchovní služby (bohoslužby, mše svaté, křty, biřmování) a nabízí odsouzeným svátostný způsob života. Tato služba je zároveň službou liturgickou, kazatelskou a charitativní.¹³ Dále má zmíněná fáze samozřejmě i ekumenický přesah pro jiné denominace a vyznání.

Dle Opatrného je při pastorační práci třeba citlivě reagovat na životní situace jedinců a pozorovat proměňující se klima daných jednotlivců spolu se sociální rovinou, v našem případě se subkulturním prostředím (druhý život odsouzených), ve kterém se vězni pohybují.¹⁴

Výjimečností kaplana by měl být jeho přístup k práci jako k povolání, měl by cítit Boží volání k službě vězeňského kaplana.¹⁵ Tato pozice je posláním – služba druhým, v našem případě lidem na okraji společnosti, za mřížemi, těm, kteří jsou trestáni. Pro kaplana je v odsouzených přítomen Kristus, který kráčí na Golgotu. Kaplan může vzít

¹² srov. LG 29

¹³ srov. tamtéž

¹⁴ srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorální teologie pro laiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016, s. 46.

¹⁵ srov. LG 11

jejich kříž částečně i na sebe jako Šimon z Kyrény (srov. Lk 23,26). Doprovázející „Šimon“ by měl brát odsouzeného jako bytost, kterou mu poslal Pán, a zároveň jako bytost, která Pána představuje.

Kaplan by měl být znamením Božího vztahu k člověku. Především úcta k člověku stvořeného Bohem a přikázání lásky je východisko pastorační péče s odsouzenými.¹⁶ Diakonát může být chápán jako znamení Krista ke konkrétní situaci člověka. Teologické vymezení kaplanského působení z výše uvedeného by se dalo shrnout jako cesta služebnosti. Kaplanská služba by se dala připodobnit postavě Šimona z Kyrény, pomáhajícího nést trestanci jeho kříž.

3 Vymezení represivní a restorativní složky

Výše jsme si popsali kaplana ve VSČR, jeho podmínky přijetí, organizační strukturu, úkoly, legislativu a teologické vymezení. Dále si vymežíme, co bude strukturou této práce. V předmětu zkoumání si musíme určit složky, se kterými budeme pracovat. Toto vymezení bude hrát roli v propojování kaplanského působení. Je nutné vycházet z legislativy a odborné literatury.

3.1 Důvod vymezení a stanovení složek

Není jednoduché striktně vymezit jednotlivé složky našeho zkoumání. Existuje celá řada pohledů na vězeňství. Proto budeme vycházet především ze zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a zákona č. 140/1961 Sb. Trestního zákona (viz zvláště níže).

§ 1 a §2 zákona č. 169/1999 Sb., o VTOS

Účelem výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „trest“) je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby **snížovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.**

¹⁶ srov. OPATRŇY, Aleš. *Pastorální teologie pro laiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016, s. 17.

§ 2

- (1) Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který **respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.**
- (2) S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo **zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.**

§23 zákon č. 140/1961 Sb. Trestního zákona

- (1) Účelem trestu je **chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej** k tomu, aby vedl **řádný život**, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.
- (2) Výkonem trestu nesmí být ponížena **lidská důstojnost**.

Dále se odrazíme od myšlenky Mítáše, který dělí funkce VTOS na čtyři složky: a) vyrovnávací, b) regulativní, c) preventivní, d) edukační a socializační.¹⁷ Podobně v Koncepci vězeňství do roku 2025 jsou vytyčenými hlavními cíly ochrana bezpečnosti, snížení recidivy kriminálního chování, skutečná reintegrace propuštěných vězňů do společnosti, dále v rámci VTOS odborné zacházení a společná aktivita zúčastněných subjektů.¹⁸

Dle Mařádka můžeme najít toto dělení funkcí: 1) msty, 2) represivní, 3) vyrovnávací, 4) preventivní, 5) solidarizační, 6) izolační, 7) výchovnou.¹⁹ Dále pak dle Raszkové nalezneme více funkcí. Je zde zmíněna funkce 1) odplatná, 2) regulativní, 3) preventivní, 4) restorativní, 5) výchovná, 6) morální, 7) represivní.²⁰ V těchto pojetích je možno vidět jisté souvislosti a propojenost, ze kterých můžeme vycházet.

¹⁷ srov. MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Institut vzdělání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 34.

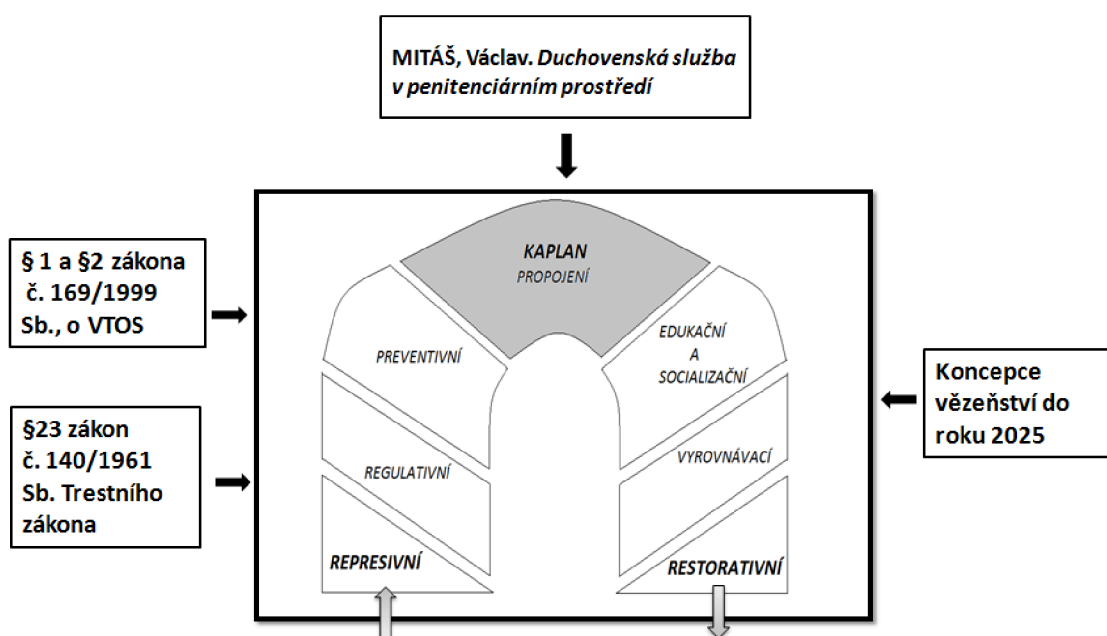
¹⁸ srov. MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025*, s. 161.

¹⁹ srov. MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005, s. 38–39.

²⁰ srov. RASZKOVÁ, Tereza. UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ. *VĚZEŇSTVÍ A PENITENCIÁRNÍ PÉČE: studijní opora k předmětu pro studenty kombinované formy studia oboru Sociální patologie a prevence*, s. 24.

Pojďme se ještě přesunout do devatenáctého století a porovnat koncept pojetí působení duchovních mezi vězni od samotného Františka Řezáče:²¹ „*Neboť platí-li v soustavách žalářních zásada, aby vězeň nejen trestán byl, a že mravnost a zbožnost polepšení člověka nejvíce zaručuje; nelze jinak o duchovním působení mezi vězni souditi.*“²²

Jak bylo řečeno, budeme vycházet především ze zákona, dále z koncepce českého vězeňství a Mitáše s podporou další odborné literatury. Z výše uvedeného můžeme pozorovat společné prvky, a proto rozdělíme a sloučíme jednotlivé funkce do těchto dvou zkoumaných částí: represivní a restorativní. Dále k represivní části přidáme a) regulativní a b) preventivní složku, v restorativní části se budeme zabírat a) edukační a socializační a b) vyrovnávací složkou (viz obr. 3).

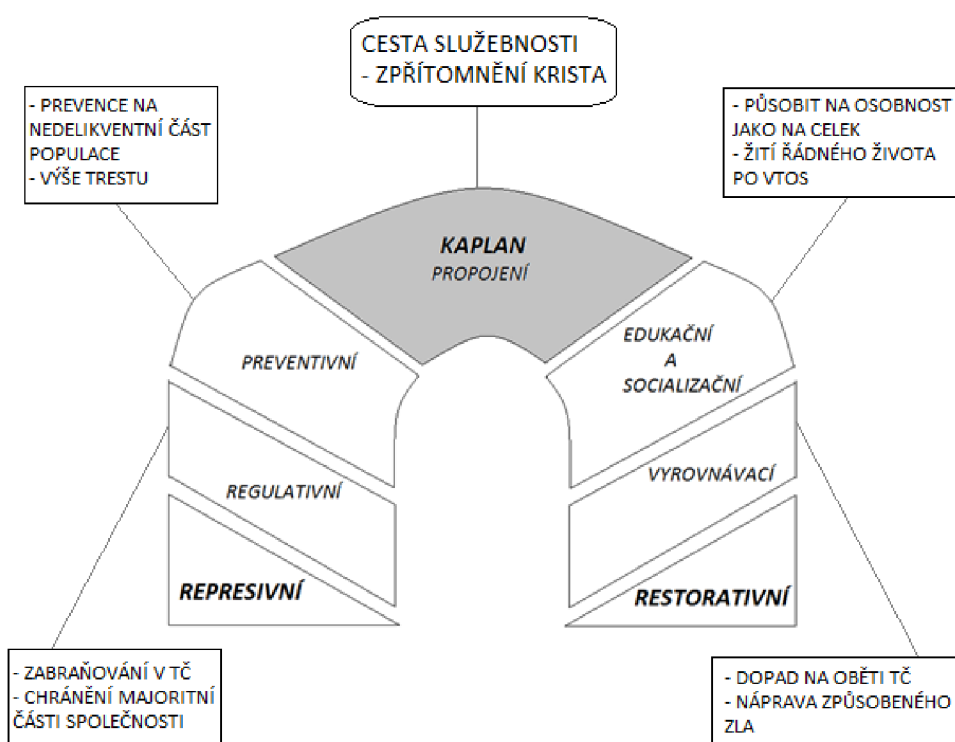
Obr. 3: Vyvozené zkoumané složky kaplanova propojení pomyslného svorníku dle zákona č. 169/1999 Sb., o Výkonu trestu odnětí svobody a zákona č. 140/1961 Sb. Trestního zákona, Koncepce vězeňství do roku 2025 a PhDr. Václava Mitáše.

Dále dle Mitáše rozdělíme následující složky do dalších podsložek, které budeme hlouběji rozebírat. V represivní části budeme řešit regulativní složku s ohledem na zabraňování TČ pachatelů a smysl izolace – resp. chránění majoritní společnosti.

²¹ pozn. P. František J. Řezáč byl významným reformátorem vězeňství a školství 19. století.

²² ŘEZÁČ, František Josef. *Vězeňství v posavadních způsobech svých.: S návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců.* Obnovené vydání knihy vytištěné poprvé v Praze roku 1852. Praha: Vězeňská služba České republiky, 1995, s. 36.

V preventivní složce bude brán důraz na prevenci nedelikventní části společnosti a smyslu délky trestu. V restorativní části budeme řešit edukační a socializační složku z hlediska působení na osobnost jako celek, aby byl odsouzený po VTOS schopen a motivován žít skutečně řádný život. Ve vyrovnávací složce budeme rozebírat dopad oběti na TČ a pokus o narovnání vztahu s oběťmi. Meditací ve VTOS můžeme dojít k případné nápravě způsobeného zla.²³ To vše budeme pozorovat z hlediska kaplanova propojení v pomyslném svorníku cesty služebnosti – zpřítomňování Krista (viz obr. 4).

Obr. 4: Vyvozené zkoumané podsložky mezi represivní a restorativní částí spojené svorníkem kaplanova propojení cesty služebnosti zpřítomnění Krista

Kaplanovým působením a jeho službou ve VTOS se budeme snažit prokázat důležitost a nezastupitelnost při propojování těchto složek právě přímo v OVT i mimo oblast VTOS, tedy postpenitenciární péči.

²³ srov. MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Institut vzdělání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 34.

4 Analýza

Budeme provádět analýzu jednotlivých složek, které jsme si výše definovali a dále budeme pozorovat, jakým způsobem jednotlivé složky propojuje kaplan. Vycházíme z úvah, které se budou analyzovat na základě odborné literatury. Dále budou podpořeny empirií, různými výzkumy a s konkrétními zkušenostmi z rýnovické věznice, resp. zkušenostmi kaplanky Mgr. Květoslavy Jakubalové, která působí ve VSČR již přes 25 let a bývala i na pozici hlavního kaplana v letech 2010–2015. V krátkých níže zmíněných příkladech bude u zmiňovaných mužů pozměněno jméno.

4.1 Represivní část (obecná charakteristika)

Represivní složka je definována jako potlačující, utiskující a nátlaková. Představuje transparentní složku, která vymezuje hranice, nastavuje pravidla a snaží se o jejich dodržování. Ve formě rozkazu, příkazu, nařízení či vnitřního řádu se pak konkrétně realizuje. Ve své podstatě nemusí hned evokovat negativní hledisko, ale má své místo a smysl tedy i svou pozitivní stránku a přínos. V případě nedodržení této složky nastávají postihy a různé sankce. Represe může být například v podobě dodržování vnitřního řádu věznice, mít v pořádku ústroj, držet se pokynů zaměstnanců atd. Pokud se výše zmíněné nedodrží, může být odsouzený potrestán zařazením do nižší diferenční skupiny či dokonce skončit na cele kázeňských trestů.

My si tuto represivní složku zobecníme a označíme jí termínem „represivní část“ (oblast), do které zařadíme složky regulativní a preventivní, které si níže popíšeme a zanalyzujeme.

4.1.1 Regulativní složka (represivní část)

Regulativní složka spadá do represivní oblasti a v našem případě bude znamenat jakési omezení, zabraňování v páchání TČ, které souvisí i s ochranou majoritní části společnosti před těmito jedinci. V zabraňování v TČ budeme řešit samotné pochopení VT, proč je jedinec trestán. V rámci ochrany majoritní společnosti budou nastíněny problémy spojené s důsledky prizonizace. To vše zkusíme propojit kaplanovým přínosem podílu na této složce.

4.1.1.1 Zabraňování v trestné činnosti

Důležitým prvkem při práci s odsouzenými je uvědomění si závažnosti a důsledků lidského jednání. Dále na to navazující téma lítosti a pokání, které bude rozebíráno v restorativní části. Normalita lidského chování může být různá, a proto je důležité poukázat na normalitu chování, kterou nastavuje společnost. Ve vězení jsou „*všichni neviní*“, alespoň tak to velká řada vězňů cítí a veřejně prohlašuje.²⁴ Dle výzkumů v amerických věznicích má 94 % vězňů pocit nevinny a nespravedlnosti.²⁵ V těchto pocitech „nevinosti“ hrají také svoji roli různé poruchy jako poruchy chování (PCH), sociální deviace a poruchy osobnosti (PO) pachatelů.

Problematice PCH a sociální deviace se věnuje etopedie.²⁶ Problematikou PO se zabývá i Vágnerová, která je definuje jako extrémně vyhraněné osobnostní rysy mající trvalý vzorec.²⁷ Dle Hály můžeme nejčastěji ve věznicích nacházet PO disociálního typu.²⁸ Tato porucha, též zvaná antisociální, se dle Vágnerové specifikuje egocentriem, bezohledností, nedodržováním a neuznáváním obecně platných norem. Dále může být transparentním znakem mrzutá nálada, zvýšená potřeba vzrušení, žití přítomného života (*carpe diem*), neschopnost sociálního učení, vysoké sebehodnocení, neschopnost empatie.²⁹ Současným a velkým problémem je také drogová problematika a s ní spojené závislosti různého druhu.³⁰

Dalším důležitým prvkem je prostředí, kde jedinec vyrůstal, výchova, kultura, zvyky, apod. Ne všichni měli stejnou výchovu a pro každého může být norma chování diametrálně rozdílná. Pro někoho může být normální a přirozené krást, dokonce i vzít

²⁴ srov. známá parafráze z filmu *Vykoupení z věznice Shawshank (The Shawshank Redemption, Frank Darabont, USA, 1994)*

²⁵ srov. *THE SELF-CONSCIOUS EMOTIONS: The self as a moral guide. In Tesser, A., Stapel, D. A., Wood, J. V. (Eds.), Self and motivation: Emerging psychological perspectives. New York, 2007, s. 97–117.*

²⁶ *FISCHER, Slavomil. Etopedie v penitenciární praxi. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006, s. 76.*

²⁷ srov. *VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 469.*

²⁸ srov. *Vězeňský kaplan: ČŽV TF JU Vězeňský kaplan ak. rok 2021/2022. Prezentace. Teologická fakulta JU. Vedoucí práce PhDr. Jaroslav Hála.*

²⁹ srov. *VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 476-477.*

³⁰ srov. *MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., GROLMUSOVÁ, L., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B. 2021. Zpráva o problematickém užívání psychoaktivních léků v České republice 2021, s. 117.*

lidský život.³¹ Ne všichni byli vedeni výchovou řádu, který člověka zachovává (*serva ordinem et ordo servabit te*).³² Řád nás může posouvat ke kázni, sebeovládání a sebereflexi. Tento řád je alespoň formálně patrný právě ve VTOS v podobě represe a přísného režimu od časného ranního budíčku až po večerku.

Zabraňování v TČ má na starosti regulativní složka represivní části. Odnětí svobody slouží k zastavení se a zamyšlení, proč je právě VT pojmenován „trestem“. Cílem je uvědomění si, že TČ je něčím, co není v pořádku a co se vymyká normě lidského jednání ve společnosti.

4.1.1.2 Chránění majoritní části společnosti

Jak již bylo řečeno, jedinci, kteří mají posunuté normy chování od majoritní společnosti, jsou trestáni především tím, že jsou od ní odděleni, odloučeni. Majoritní společnost je tím chráněna před pachatelem TČ. Pohled na VTOS si samozřejmě s sebou nese i výše zmíněný záznam v trestním rejstříku, který po propuštění může znamenat problém pro profesní růst, především pak při samotném hledání práce. Mediální síla a i samotná informovanost o pobytu člověka ve VTOS může mít značné následky. Dotyčný si s sebou nese stigma a ne vždy jen on, ale i jeho rodina může být postihnuta a ostrakizována tím, že má blízkou osobu ve VT.³³

Toto chránění majoritní části společnosti se odehrává ve VTOS, které má své specifikum především v uzavřeném prostoru obehnaném zdí, ostatními dráty, mřížemi a dveřmi, které se neustále zamykají. Omezený prostor pohybu a času hraje velkou roli na psychiku jedince.³⁴ Pachatelé TČ jsou izolováni na jednom místě, a tím odloučeni od společnosti.

Separací dochází na druhé straně k akumulaci těchto jedinců na jednom místě, která může po určité době vést k prizonizaci – odsouzený si zvykne na místo, kde se nachází, vězení může dokonce po čase nazývat svým domovem (viz kapitola 4.1.2.2 Výše trestu). Dále může přijímat vzorce chování, které předtím neuznával. Může se naučit novým možnostem páčání TČ. Nastává tím u jedinců nová filozofie, která je

³¹ zkušenost osobního svědectví jednoho odsouzeného na programu od MVS z. s., *Věžňova cesta* v roce 2019

³² tzn. „Zachovej řád a řád zachová tebe“

³³ srov. DVOŘÁČKOVÁ, Žaneta. *Resilientní faktory u dětí vězněných rodičů a možnosti jejich posilování*. Brno, 2018, s. 11.

³⁴ BUDIRSKÁ, Kateřina. *Psychika odsouzených ve věznicích s ostrahou*. Olomouc, 2013, s. 26.

paradoxní. Je založena na tom, jak příště spáchat TČ bez postihu, místo toho, aby této činnosti zanechal.

Odsouzení jsou alespoň na chvíli v kontaktu s vnějším světem, a to skrze návštěvy, které se řídí zákony VTOS a řádem VT³⁵ a které se mohou realizovat celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce.³⁶ Tímto způsobem se mohou vězni setkat se svými blízkými (resp. se čtyřmi osobami blízkými včetně nezletilých jedinců). Další regulace problému akumulace vězňů oddělených od vnějšího světa může být prostřednictvím občanských zaměstnanců, skrze nabídku různých programů zacházení (PZ) včetně duchovních aktivit, které nabízí kaplan.

4.1.1.3 Kaplanův přínos propojení

Jak již bylo zmíněno, pochopení trestu není automatické, z větší části vzniká spíše pocit nespravedlnosti, křivdy a pocit nevinnosti. Kaplan zde může sehrát roli průvodce a ukázat smysl pochopení trestu, ale i východisko (Ježíš přišel pro hříšníky) – nenosit v sobě po celou dobu VT pocit křivdy, jak to často bývá, ale přijmout zodpovědnost za své činy se všemi důsledky. Za páchaní TČ je třeba přijmout trest. Předložit pachateli, že TČ se nedotýká pouze přímé oběti, ale i druhotných obětí, kterými mohou být jejich rodiny, děti a v konečném důsledku i oni sami. Vedení k zodpovědnému pohledu přijetí trestu může být nezastupitelnou prací kaplana, který zároveň dává naději, že Ježíš přišel právě za nimi.

Kaplan může poukázat na desatero (Ex 20,1–17) a biblické hodnoty vrcholící v nejvyšším přikázání lásky (srov. Mt 22,34–40). Dále nastiňuje zlaté pravidlo v podobě empatie a pochopení TČ: „nečiň druhému, co nechceš, aby ti činili jiní“ (srov. Tób 4,15 a Lk 6,31). Ukázat vězňům jinou normalitu v radostné zvěsti evangelia.

Akumulace lidí, kteří překračují zákon, je v prostředí VTOS vysoká a předpoklad, že kaplan bude houfně lidi přivádět na cestu s Bohem, je mizivá. Proto práce kaplana není založena na kvantitě obrácených. Je to práce v zrníčkách v poli a práce s jednotlivci, jak popisuje kaplan Mgr. Martin Škoda.³⁷

³⁵ srov. 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a Vyhláška č. 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

³⁶ srov. tamtéž

³⁷ srov. *Cesty víry: Vězeňská duchovní služba* [online]. 2005 [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/305294341880022-vezenska-duhovni-sluzba/>, 18. minuta.

V americkém vězeňském výzkumu bylo dokázáno, že kaplani jenomyslně souhlasili, že se snaží naučit vězně řešit své problémy. Dále všichni uvedli, že se snaží být vzory morálního myšlení a chování a kladou důraz na to být pevný, ale spravedlivý vůči vězňům (represivní část). Dále více než 90 % otázaných kaplanů podporuje otevřený, vřelý a nadšený styl interakce, snaží se rozvíjet dobré vztahy s vězni, které jsou založeny na vzájemném respektu a sympatii.³⁸ Tímto způsobem kaplani lidsky umožňují cestu k odpovědnosti a osvobození k pravdě.

Přijetí vlastní viny je jeden z hlavních momentů při doprovázení odsouzených na jejich životní cestě. Uznáním vlastní viny odsouzený přijímá odpovědnost, bere život vážně, do vlastních rukou. Penitent může přijmout a zažít Boží milost i ve VTOS. Přiznání vlastní viny vede k očištění a k osvobození pro život v pravdě (srov. J 8,32). Z toho následně může vycházet naděje na možnou změnu života v radostné zvěsti evangelia. Šířením této naděje se významně liší kaplan od ostatních specialistů.

Jiný současný výzkum potvrzuje, že kaplani jsou zdrojem konání dobra ve vězení. Především jsou to kaplani podporující rehabilitační ideál, ve kterém cítí důležitost humánních a účinných prostředků ke snížení recidivy. Zároveň však tato rehabilitace neumožňuje vězňům odejít příliš snadno.³⁹

4.1.1.4 Empirické propojení regulativní složky

Regulativní složka zabraňování TČ je ze zkušenosti kaplanky Mgr. Jakubalové vysvětlena v podobě výše zmíněných PO, které nejsou v běžné společnosti pochopeny jednoznačně. Pojd'mě se podívat na transparentní příklad výše zmíněného pocitu nevinny a ublíženosti:

Tomáš, později doživotní vězeň, se po narození syna cítil partnerkou odstrčený. Proto ji jednoho dne poslal na vycházku se psem a tříleté dítě ubodal. Po návratu partnerky ubodal ji i psa. Ve vězení pak sebe vnímal jako obět, nikoli jako pachatele.

U regulativní složky, která se zabývá ochranou majoritní části společnosti, můžeme registrovat příklad ztráty kariéry, především díky síle medializace případu TČ:

³⁸ srov. SUNDT, Jody L., Harry R. DAMMER a Francis T. CULLEN. *The Role of the Prison Chaplain in Rehabilitation: Journal of Offender Rehabilitation*. 2008, s. 77-79.

³⁹ srov. SUNDT, Jody L., Harry R. DAMMER a Francis T. CULLEN. *The Role of the Prison Chaplain in Rehabilitation: Journal of Offender Rehabilitation*. 2008, s. 8-9.

Patrik ztratil kvůli své TČ prestižní zaměstnání a možnost vrátit se do původní profese. Vzhledem k tomu, že se jednalo o známou osobnost, byla medializací případu citelně zasažena jeho rodina, zejména pak i jeho děti.

Příklad kaplanova přínosu ve spolupráci s pedagogem může být dobrou ukázkou propojení sil s ostatními odbornými zaměstnanci. Kaplan může dát člověku naději znovu žít a díky této naději i sílu změnit kompletně svůj dosavadní život prostřednictvím evangelia a nové možnosti cestě k Bohu:

Mirek byl postarší recidivista, který ztratil veškerou motivaci žít. Tím, že neměl naději, si ve VTOS sáhl na život a chtěl se oběsit. Jeden odsouzený ho však od lana odřízl a Mirka odvezli do vězeňské psychiatrické nemocnice v Brně. Po návratu ho vyhledala kaplanka, po několika rozhovorech mu nabídla program Vězňova cesta⁴⁰ a docházku na skupinovou aktivitu věřících odsouzených. Dále začal Mirek spolupracovat s pedagogem volného času a pracoval na svém seberozvoji i hrou na basketu ve vězeňské hudební kapele. Díky tomu se situace odsouzeného začala výrazně lepší. Po výstupu mu v rámci post-péče a ve spolupráci s církvemi a MVS byla poskytnuta nutná materiální pomoc z programu Metanoia II. V současné době tento člověk pracuje, našel si partnerku a je stále ve spojení s členy MVS i kaplankou, účastnil se setkání Adulám a žije spokojeným životem ve vlastním přijetí víry.

Z výše uvedeného může kaplan nastítnit možnou propojenost regulativní složky v rámci své služby duchovního ve VSČR. Přináší a nabízí lidské přijetí a dále vězňům ukazuje důležitost přijetí vlastní odpovědnosti skrze Písmo (desatero a evangelia), které osvobozuje a vede k pravdě. Dále nabízí různé duchovní akce, na které zve a doprovází každého zájemce tak, aby čas ve VTOS byl zároveň cestou víry. Kaplan tedy kráčí společně s odsouznými podobně jako Kristus ukazující naději.

4.1.2 Preventivní složka (represivní část)

Prevence jako termín předcházení a zároveň odstrašení od páchání TČ má svou roli i ve výši trestu. Jednou z preventivních složek je osvěta širší veřejnosti, jaké dopady má páchání TČ. Lidé by měli více vědět o dopadu TČ na oběti, rodiny i je samotné. V současné době je snaha rozvíjet restorativní justici, a to prací neziskových organizací,

⁴⁰ pozn. V programu MVS z. s. Vězňova cesta se čte mimo jiné celé Markovo evangelium.

především Mezinárodního vězeňského společenství (MVS) a Probační a mediační služby (PMS). Pojdme se níže podívat na důležitost osvěty pro nedelikventní část populace a dále na výši trestu s propojením role vězeňského kaplana.

4.1.2.1 Prevence na nedelikventní část populace

Vězení se může stávat jakýmsi odstrašujícím prvkem pro nedelikventní část populace. Z médií mohou lidé získávat jakýsi obraz, který spíše ukazuje důsledek páchaní TČ, jako jsou záběry ze soudních místností. Dále z různých filmů z prostředí vězeňské kultury nemusí být obraz objektivní a může zkreslovat realitu. Pohled na VTOS „zevnitř“ není veřejnosti tolik znám, zvláště pak dopady TČ. Touto problematikou se zabývá prevence kriminality, která je v ČR rozdělena do třech úrovní: primární, sekundární a terciální. Primární funguje čistě jako prevence nerizikových skupin, sekundární je pro rizikové skupiny a terciální se zabývá resocializací kriminálních jedinců.⁴¹ My zde budeme popisovat především první dvě skupiny jako externí prevenci z VTOS.

Dopady TČ na oběti, rodiny i děti také nejsou explicitně ukazovány. Pomocí obětem TČ se zabývá PMS.⁴² Dále tuto problematiku dostalo do svých projektů MVS, a to pro odsouzené, propuštěné, oběti TČ, rodiny i děti odsouzených.⁴³ Díky zmíněným organizacím se problematika dostává do všeobecného povědomí a stává se tím i důležitým prvkem prevence.

Takzvaná osvěta „zevnitř“ VTOS může být, zejména pro mladé v primární i sekundární prevenci kriminality, neúčinnější. Ozdravným prvkem v procesu uvědomění si vlastní viny pachatele může být i to, že odsouzený chce svou TČ odčinit právě osvětou a upozornit (odstrašit) společnost před pácháním TČ či závažností života ve stylu *carpe diem*. Nejlepší osvětou proto může být jakkoliv explicitně vyjádřené osobní svědectví samotných pachatelů. Svědectví se dá uskutečňovat osvětou

⁴¹ srov. *Prevence kriminality* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://prevencekriminality.cz/prevence-kriminality/>.

⁴² srov. *Probační a mediační služba: Pro oběti* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-obeti/>.

⁴³ srov. *Mezinárodní vězeňské společenství* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://mvs.cz/pomahame/>.

ve školách či mediální formou v knižní i filmové podobě (jako například u známé narkomanky Katky).⁴⁴

4.1.2.2 Výše trestu

Výše trestu by měla odpovídat spáchanému TČ – vážnosti skutku, který by měl být přímo úměrný s délkou VTOS.⁴⁵ V různých zemích se výše trestu za stejné delikty může významně lišit.⁴⁶ Doba uvěznění by měla odrazovat pachatele před pácháním TČ a může mít různý vliv na psychiku člověka. Značný rozdíl je v přijetí trestu u recidivistů a tzv. prvovězněných.

Delší doba v VTOS má dopad na odosuzené a výsledek trestu pak může být destruktivní. Dle výzkumu Blatníkové, vzniká po určitém čase stráveném ve VT pravděpodobnost obráceného efektu.⁴⁷ Nastává jev tzv. *prizonizace* – proces přeměny svobodné osoby na vězně. Kultura vězení se zvnitřní a vězeň ji přijme i včetně vězeňské mluvy – argotu.⁴⁸ Tento efekt však nemusí být dle Hály vždy nutně negativní, má i kladné stránky. Kladným přínosem prizonizace může být aklimatizace k vězeňskému prostředí, která vede ke zmírnění stresu z VTOS.⁴⁹

Délka trestu včetně prizonizace může vést k výše zmíněné „edukaci“ prvotrestanců recidivisty, tedy k přijetí a respektování vlastních pravidel – resp. nerespektování zákona a práva. Pro pachatele TČ toto právo neplatí, mají totiž vlastní zákon a pravidla. Dle Hály se podívejme na ukázkou prizonizace vězňů z diametrálně rozdílného hlediska myšlení a jednání: „... *ve VTOS odsouzený prohraje v kartách svůj majetek. Dle práva je to absurdní, avšak „výherce“ si to po VTOS jednoduše vynutí svým nezákonným způsobem.*“⁵⁰

⁴⁴ srov. TŘEŠTÍK, Michael a Tomáš TŘEŠTÍK. *Katka: příběh narkomanky*. Praha: Motto, 2020, ISBN 978-80-267-1819-2.

⁴⁵ pozn. Za vraždu je možné dostat trest do 20 let, doživotí, či v různých zemích i trest smrti.

⁴⁶ srov. ČESKÁ ADVOKÁTNÍ KOMORA: *Netušíme proč a jak trestáme* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=16712>.

⁴⁷ srov. BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-024-2, s. 116.

⁴⁸ srov. HÁLA, Jaroslav a Petra SOUDKOVÁ. *Jak mluví čeští vězni: místo a úloha vězeňského argotu*. 1. vyd. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2002, s. 6.

⁴⁹ srov. Hála - *Vězeňský kaplan: CŽV TF JU Vězeňský kaplan ak. rok 2021/2022*. Prezentace. Teologická fakulta JU. Vedoucí práce PhDr. Jaroslav Hála.

⁵⁰ tamtéž

4.1.2.3 Kaplanův přínos propojení

Kaplanův přínos v prevenci na nedelikventní část populace může spočívat v možném propojení pochopení TČ tím, že vede pachatele k aktivnímu pokání (tzn. veřejnému přiznání se k nedobrému, viz kapitola 4.2.2.2 Náprava způsobeného zla). Penitent může tedy realizovat jakousi osvětu skrze kaplana, a to například přednáškami a různými akcemi v církvích nebo sborech, ve školách či jakoukoliv jinou podporou při realizaci medializační osvěty a prevenci kriminality. V neposlední řadě mohou i samotní kaplani předávat veřejnosti své vlastní zkušenosti.

Kaplan pomáhá člověku neustále připomínat, že je svébytnou osobností, která má svou důstojnost a ani toto prostředí mu ji nemůže vzít. Může odsouzeného chránit před následky prizonizace i tím, že nabízí individuální a pastorační rozhovory, skupinové aktivity s věřícími a dále zprostředkovává cestu ke svátostem. Kaplan sám může uskutečňovat či odkazovat na různé aktivity věznic, včetně různých PZ, které se zaměřují na odborné zacházení, snižování psychického napětí a zejména na edukaci vězňů. Při práci s odsouznými může motivovat odborného zaměstnance (vychovatele, psychologa, terapeuta, pedagoga), aby se dotyčnému věnoval, či může přímo pobídnout samotného odsouzeného k využití různých programů nabízených věznicí. Dále přináší odsouzenému změnu prostředí, a to při individuálních sezeních v kanceláři či ve vězeňské kapli, která je prostředím rozdílným od ubytoven odsouzených. Kaple není nejen únikem od stereotypu společného sdílení prostoru odsouzených na jednom místě, ale i požehnaným místem následování nové cesty ke Kristu.⁵¹

4.1.2.4 Empirické propojení preventivní složky

Dle mínění kaplanky Mgr. Jakubalové se většina zaměstnanců věznic shodne na názoru, že pro prvotrestané je VTOS takovým šokem, který je často odradí od dalšího páchání TČ. Toto však neplatí pro drogově závislé delikventy. Někteří mnohonásobní recidivisté vnímají prostředí věznic jako svůj domov, pro některé je to zkouška dospělosti (až iniciace) a po propuštění jsou ve své subkultuře vítáni jako hrdinové. Dle

⁵¹ srov. *Revue pro sociální politiku a výzkum: Andrea Beláňová: Role církvi a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2020/06/andrea-belanova-role-cirkvi-a-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne/>.

kaplanky vzniká prizonizace již po pěti letech, i když se může jednat o individuální záležitost.

Prizonizace a s ní spojená vězeňská subkultura – zvaná též jako druhý život odsouzených – zůstává skrytá běžným pracovníkům i dozorcům VSČR. Mezi odsouzenými (někdy i mezi zaměstnanci) mohou být vyostřené poměry za některou TČ pachatelů, např. za znásilnění, pedofilii aj. Tito odsouzení jsou někdy více vystaveni ostrakizaci a šikaně. Kaplan však dále dává naději i těmto lidem. Pro příklad si uveďme dva rozdílné případy vlivu prizonizace:

V devadesátých letech se ve vězeních objevovali i rusky mluvící odsouzení, kteří za sebou měli tři roky přísné vojenské služby v bývalém Sovětském svazu. Podmínky ve vězení snášeli velmi dobře, dokázali si sami nastavit vnitřní režim a dodržování stanovených předpisů jim nedělalo potíže. Po výstupu se snadno začlenili do běžného života.

Dalším příkladem je prvotrestaný, který však byl prizonizaci zlomen a výstup z VTOS nezvládl:

Podnikatel David, odsouzený na 15 let, byl ve vězení zpočátku plný plánů a zajímal se o dění ve světě. Postupně upadal do apatie, projevila se u něho duševní nemoc. Stal se psychiatrickým pacientem a upadal do náboženských bludů. Krátce před výstupem se zdálo, že se jeho stav poněkud zlepšil, ale přechod do civilního života byl pro něj tak těžký, že si do tří týdnů vzal život.

Vězeňský kaplan však může takovým lidem ve VTOS pomoci a ukazovat jim světlo naděje. Má možnost tyto lidi doprovázet do Kristova pokoje, který tento svět nenabízí (srov. J 14,27). Nabídnutí duchovní služby může být v tomto prostředí ochranou od výše zmíněné prizonizace:

Jednalo se o mentálně retardovaného vězně Tonda, který byl odsouzen ještě před rokem 1989 za brutální vraždu k trestu smrti, dále u něj byla zjištěna deviace a byla mu provedena kastrace. Mezitím byl trest smrti zrušen a tento člověk byl ve vězení po léta vystaven šikaně ze strany odsouzených jednak pro svůj čin a jednak pro pomočování, které bylo následkem kastrace. Po vstupu duchovních do VS začal docházet do kaple hlavně proto, aby si odpočinul a prožil chvíli klidu. Zpočátku většinu času prospal, postupně se začal zapojovat do programu a obnovil svátostný život. Časem se posílilo

i jeho sebevědomí. Po výstupu z VTOS pokračoval v náboženském životě i v psychiatrickém ústavu, kde zůstal na dožítí.

Výše zmíněný svorník u prevence na nedelikventní část populace kaplan propojuje svou iniciativou s ohledem na to, že tato osvěta může být z jeho pohledu vnímána jako forma pokání:

Odsouzený Michal je recidivistou za prodej a distribuci pervitinu. Ve VTOS si díky víře uvědomil závažnost své TČ a rozhodl se napsat svědectví, které by odradilo mladé lidi od užívání jakékoliv drogy. Toto svědectví se, především díky kaplance, zrealizovalo, vytisklo a tato brožurka „Zachraň život“⁵² je posílána do základních i středních škol samotným Michalem a šíří se dál propagačním způsobem na různých akcích zejména pro mládež.

Z výše uvedeného je patrné, že kaplan může propojovat preventivní složku v rámci své služby duchovního ve VSČR. Ukazuje důležitost přijetí člověka bez ohledu na spáchaný TČ. Svou službou může odsouzené chránit před špatným vlivem prizonizace a umožňuje osvětu skrze odsouzené a s ní spojenou prevenci kriminality pro širší veřejnost.

4.2 Restorativní část (obecná charakteristika)

Restorativní část vychází ze slova restaurace – restaurování, neboli znovuobnovující, dávající do původního. Nejen represivní část je důležitým prvkem ve vězeňství, ale restaurování člověka na základě kaplanského doprovázení může vést k opravdové a hluboké přeměně člověka, který může zakusit Boží dotek.

My si tuto restorativní složku zobecníme a označíme jí termínem „restorativní část“ (oblast), do které zařadíme složky a) edukační a socializační a b) vyrovnávací. Dále budeme analyzovat, jakým způsobem do nich vstupuje kaplan a jak může propojovat svou službou teologický aspekt restorativní části ve smyslu „být Božím obrazem“ (srov. Gn 1,27).

⁵² srov., Zachraň život [online]. Rýnovice: Věznice Rýnovice, 2020 [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rynovice/clanky/detail/zachran-zivot>.

4.2.1 Edukační a socializační složka (restorativní část)

Edukace je obecně známým pojmem, který je definovaný jako vzdělání a výchova. Je nedílnou součástí našeho zkoumání. V penologii⁵³ se také může používat označení penitenciární pedagogika, která se zabývá edukací vězněných osob, čímž spadá do oboru speciální pedagogiky. Socializační složka může být definována jako začleňování se do společnosti, je nedílnou součástí VTOS a s edukační složkou je tím úzce spojena.

V našem zkoumání rozdělíme edukační a socializační složku na další dvě části, a to na 1) působení na osobnost jako na celek a 2) žití řádného života po VTOS. Edukační a socializační složka může hrát významnou roli i v práci kaplana a v jeho spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci.

4.2.1.1 Působit na osobnost jako na celek

Úkolem VSČR je vést odsouzeného k motivaci, aby po VTOS mohl vést skutečně řádný život. Toto působení by mělo zaznít ve všech oblastech, to znamená, že i působení duchovního má zde nepostradatelný význam.⁵⁴

Rozvoj osobnosti odsouzených mají na starosti PZ, které jsou edukačně zaměřené (např. rizika závislostního chování, etická výchova, rozvoj sociálních vazeb, společenská výchova, informační technologie aj.). Dalším důležitým prvkem jsou různé sportovní aktivity PZ jako sportovní vycházky, míčové hry a především samotný pohyb jako takový. Speciální PZ odborných zaměstnanců – terapeutů – jsou například skupinové terapie na specializovaných oddílech. Zvláštní působení na osobnost jako na celek má kognitivně-behaviorální program 3Z (zastav se, zamysli se, změň se), který je zaměřen především pro recidivisty. Tento program vede k získání nových sociálních aspektů, které směřují k rozvoji osobnosti a motivaci dále nepáchat TČ.⁵⁵ Velký důraz se také klade na pracovní zařazení vězňů, které vede k pozitivnímu progresu nejen pro vytvoření si návyků, ale i pro přijetí zodpovědnosti platit případné dluhy a být prospěšný společnosti. Ve věznicích se mohou nacházet i školská vzdělávací střediska.

⁵³ Penologie jako věda o trestu. srov. KUBÍČKOVÁ, Pavla a Ivo KMĚTÍK. *PENOLOGIE: studijní opora* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>.

⁵⁴ srov. MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Duchovenská služba, 2007, s. 35.

⁵⁵ srov. BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 37.

V rýnovické věznici mají odsouzení například možnost studovat učební obor obráběče kovů koncipovaného formou večerního studia.⁵⁶

Avšak bez duchovní složky by tu chyběla jedna zásadní část. Propojenost kaplana a jeho služby nejen odsouzeným je nesmírně důležitým aspektem v celku jedince: „*fecisti nos ad Te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in Te.*“⁵⁷

Velká část odsouzených v současnosti spadá k drogové i jiné závislosti.⁵⁸ O to více by bylo záslužné pracovat na edukačních a socializačních složkách. Z výzkumu Beláňové respondenti kladli důraz na víru jako centrální aspekt ve VTOS při změně osobnosti.⁵⁹ Z jiných výzkumů vyplývá, že víra, se kterou se moc v sekulární společnosti nepočítá, může být u těchto klientů zásadní.⁶⁰

Z výše uvedeného je patrné, že při práci s odsouzenými je stěžejním aspektem spolupráce vícero odborných zamětnanců. S tímto je nedílně spojený vzájemný respekt spolupracujících jedinců a dobrá profesionální a kolegiální souhra. Toto propojení mezi příslušníky i odbornými zaměstnanci (pedagogy, psychology, vychovateli atd.) je ve věznicích téměř nutné.⁶¹

4.2.1.2 Žití řádného života po výkonu trestu odnětí svobody

Recidiva odsouzených je značným problémem nejen v ČR. Lidí, kterým se podařilo po VTOS dobře zvládnout život bez páchání TČ, není mnoho. I když je problematika

⁵⁶ *České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci*. Praha: Česko., 1992–. [cit. 2021-12-08], s. 32.

⁵⁷ Překl. „Stvořil jsi nás pro sebe, a nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě“, (sv. Aurelius Augustin – Vyznání 1,1).

⁵⁸ srov. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY: *Evropská zpráva o drogách 2019: EU čelí rekordní dostupnosti kokainu, inovativní výrobě a zneužívání syntetických drog či virtuální reality* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/media/evropska-zprava-o-drogach-2019-eu-celi-rekordni-dostupnosti-kokainu--inovativni-vyrobe-a-zneuzivani-syntetickych-drog-ci-virtualni-realite-174226/>.

⁵⁹ srov. *Revue pro sociální politiku a výzkum: Andrea Beláňová: Role církve a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2020/06/andrea-belanova-role-cirkvi-a-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne/>.

⁶⁰ srov. JANŮ, Karel. *Mládež spoutaná a ohrožená drogovou závislostí ve světle naděje komunity Fazenda da esperança*, Olomouc. 2011, s 69–70.

⁶¹ srov. *Hála - Vězeňský kaplan: CŽV TF JU Vězeňský kaplan ak. rok 2021/2022*. Prezentace. Teologická fakulta JU. Vedoucí práce PhDr. Jaroslav Hála.

statistiky složitější a hůř se hodnotí, hovoří se celkem o 70 % lidí, kteří byli opakovaně ve VTOS.⁶²

Pro odsouzené mohou být právě lidé, kteří se venku „drží“, silnou motivací ke změně jejich vlastního života. Tyto příklady ukazují, že je možné po VTOS nespadnout do starých způsobů uvažování a jednání (*verba docent, exempla trahunt*⁶³). Jde tedy o silnou motivaci příkladu, který by měl být probuzen a nastartován.

O tuto motivaci se již snaží výše zmíněné PZ přímo ve VTOS. Postupné začleňování do společnosti mohou dále vést extramurální aktivity, kdy se s odsouzenými chodí mimo střeženou část věznice a realizují se různé činnosti, většinou pracovního charakteru. Samotná represe uvěznění a subkultura ve VTOS může být pro odsouzené odrazující, ale je těžké napravit osobnost komplexně. Motivací pak může být i přerušení trestu (PT) nebo úsilí o podmíněčné propuštění (PP), tedy zkrácení doby ve VTOS. Ale ať se jedná o PP či PT, může být někdy snaha odsouzených považována za povrchní – tzv. účelovou – odsouzený se chová určitým způsobem pouze proto, aby dosáhl svého cíle, a to i jakoukoliv přetvářkou.⁶⁴ Pokud se však zaměříme na tzv. vnitřní motivaci, bavíme se o tom, že odsouzený usiluje o opravdovou změnu především kvůli sobě samému. Ovšem někdy i tato vnitřní motivace může selhat, například kvůli starému způsobu života a jiným aspektům jako jsou dluhy, otázka bydlení, práce, závislosti apod. V těchto situacích pak můžeme použít hyperbolu a slyšet sekulární společnost: „tady pomůže už jen Bůh“ – právě zde může působit kaplanův vliv.

4.2.1.3 Kaplanův přínos propojení

Kaplanovo propojení edukační a socializační složky – působením na osobnost jako celek – se uskutečňuje formou individuálních a pastoračních pohovorů, duchovních sezení a rozebíráním Písma, zprostředkováváním duchovní literatury a kulturních akcí. Mimo jiné má kaplan v kompetenci realizovat vlastní PZ a dle schopností tak zaměřený

⁶² srov. „Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)“: PhDr. Alena Marešová, Ph.D. [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz>.

⁶³ překl. Slova učí, příklady táhnou.

⁶⁴ srov. KLOUDOVÁ, Adéla. *Kázeňské tresty ve výkonu trestu podnětí svobody*. Třebešice, 2013., s. 19.

program otevřít k možné edukaci zaměřené např. na hagioterapii, hudební, historické etické či jiné PZ včetně extramurálních aktivit.⁶⁵

S povolením ředitele věznice má možnost zvát různé hosty a osobnosti na duchovní sezení, která mohou být pro odsouzené příjemnou změnou a nadějí na lepší život mimo věznici.⁶⁶ Dále pak zprostředkovává edukaci ve formě vstupu bývalých odsouzených do kaple OVT, kteří na cestě víry našli nový život a ukazují svým „kolegům“, jak lze žít po VTOS jinak – s Bohem. Důležitou roli zde hrají i duchovní obnovy, které může kaplan realizovat prostřednictvím externích duchovních osobností. Velkým přínosem jsou dále dobrovolníci působící ve VSČR. Především je zde duchovní přesah toho, že kaplan není jen edukátorem, ale i pastorem doprovázejícím odsouzené k Bohu, který je sám Tvůrce a proměňuje lidská srdce. Dle Řezáče vytváří kaplan univerzálního pracovníka zajišťujícího edukační, psychologickou a duchovenskou péči, a jehož úlohou je být prostředníkem mezi člověkem a Bohem.⁶⁷ Kaplan je nástrojem pro uskutečnění tohoto procesu na duchovní cestě lidí na okraji společnosti.

V socializační části, která je úzce spojena s edukační, hraje velkou roli duchovní setkávání s ostatními vězni ve společenství. Proces socializace je zde vnímán ve smyslu společenství církve a dále při slavení liturgie. Společným setkáváním se na duchovních aktivitách může kaplan vězně učit modlitbě za své starosti ve VTOS i modlitbě za druhé, která vede k empatii. Na duchovních aktivitách se může hrát na hudební nástroje a zpívat, což prohlubuje společenství i modlitbu. Především se však při duchovních sezeních rozebírá Písmo či jiné duchovní texty a rozvíjí se tak naslouchání a dialog. I mimo prostředí „kaple“ však může kaplan lidským způsobem vnášet do sekulárního prostředí cílenou radostnou zvěst.⁶⁸

Ve složce žití řádného života po VTOS se kaplan může podílet na extramurálních aktivitách, jako jsou například „Noc kostelů“, „Čtení Bible“, různé kulturní akce či ekumenické setkání Adulám. Tato duchovní akce, při které se setkávají bývalí

⁶⁵ srov. *České vězeňství: Vězeňský kaplan sloužil mši na hoře Ralsko* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2009/cv04-2009.pdf>.

⁶⁶ srov. *Novinky.cz: Kaplanka Květoslava Jakubalová: Cesta víry je pro vězně silnou motivací* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/kaplanka-kvetoslava-jakubalova-cesta-viry-je-pro-vezne-silnou-motivaci-331131>.

⁶⁷ srov. JŮZL, Miloslav. *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011, s. 83.

⁶⁸ srov. BELÁŇOVÁ, Andrea. *Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. Český lid*. 2018, (105), 25–43. ISSN 0009-0794, s. 60.

odsouzení v Církvi Bratrské v Jablonci nad Nisou pod názvem Adulám, probíhá každoročně již přibližně 12 let a pomáhá těm, kteří se jí účastní, ke sdílení zkušeností na svobodě a jejich cest víry. V rámci extramurální aktivity se ji mohou zúčastnit také vybraní odsouzení z VTOS. Stává se tak pro vězně motivací, že venku lze s Bohem žít i po spáchání jakékoliv TČ.

Práce vězeňských kaplanů se dostala do systému VSČR. Pracují ve společném týmu pracovníků (pedagogů, terapeutů, vychovatelů atd.). Mají však i vlastní projekty, které se mohou zařadit do PZ. Při tom všem mají specifikum duchovních: „*kaplani 'přerůstají' prostředí VSČR, směřují lidi mimo oblast psychiky a směřují je k Bohu.*“⁶⁹

4.2.1.4 Empirické propojení edukační a socializační složky

V rámci propojení edukační a socializační složky kaplanka Mgr. Jakubalová vytyčuje jako hlavní cíl změnu smýšlení odsouzených (*metanoia*), která vede ke skutečnému obrácení (viz Mk 1,4). Dle kaplanky jsou ke snížení recidivy největší motivací následující tři body, a to ve zmíněném pořadí:

- 1) *víra*
- 2) *rodina*
- 3) *profesní růst*

Dalším úkolem je naučit odsouzené modlitbě, především pak *střelné modlitbě*. Dle zkušeností vícero propuštěných vězňů je zachování řádu nastoleného ve VTOS velmi náročné, a to včetně modlitebních návyků. Komunikace s Bohem jako s přítelem, který je mi neustále nablízku, a kterému mohu všechno sdělit, vidí kaplanka jako stěžejní a pastorálně edukační poslání. Působení na osobnost jako na celek se pak odehrává ve vzájemné spolupráci kaplana a odborných zaměstnanců, viz níže uvedený příklad:

Díky spolupráci kaplana a specialistů bylo možné si vzájemně předávat a doporučovat odsouzeného k rozvoji v jiných oblastech. Danielovi, závislému na drogách, bylo doporučeno adiktologem, aby docházel ke kaplanovi. Ten se ho ujal, doprovázel ho a pracoval s ním především v duchovní rovině. Následně kaplan

⁶⁹ srov. *Cesty víry: Vězeňská duchovní služba* [online]. 2005 [cit. 2021-12-03]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/305294341880022-vezenska-duhovni-sluzba/> 11min.

odsouzeného Daniela doporučil pedagogovi, který s ním měl pracovat v oblasti hudební a rozvíjet jeho další dovednosti. Daniel se pak sám přihlásil na další PZ rozvíjející oblasti etického charakteru, a tím měl možnost na sobě pracovat komplexněji.

V rámci duchovních návštěv dokonce jeden dobrovolník inspiroval a motivoval odsouzeného k napsání vlastní knihy popisující jeho obrat k Bohu.⁷⁰ Dalším příkladem je spolupráce pedagoga a kaplanky a uskutečňování PZ etického a duchovního rázu:

Odsouzený v mladém věku poznal, co je to alkoholismus otce, brutalita v rodině a drogy v rodině (s matkou, která brala drogy, spával ve squatech). Posléze vyrůstal v dětském domově a ve výchovném ústavu. V dospělosti byl opakovaně ve vězení. Zajímavé bylo, že na roky v dětském domově i v ústavu vzpomínal pozitivně (na rozdíl od většiny odsouzených) v tom smyslu, že mu tamější vychovatelé ukázali pozitivní přístup ke sportu. V posledním VTOS po absolvování jednoho PZ (Skupinová terapie pro mladé) začal docházet i do kaple díky spolupráci pedagoga a kaplanky. Nyní po výstupu žije řádným životem a sport je pro něj velkým motivačním prvkem k řádnému životu.

Spolupráce mohou vznikat i skrze externí projekty neziskových organizací, které nanásilným způsobem ukazují cestu křesťanského – duchovního charakteru s živým svěděním vězňů a možné změny způsobu života:

Díky spolupráci s MVS se ve věznicích uskutečňuje projekt Vězňova cesta⁷¹, která se též v rýnovické věznici prostřednictvím kaplanky a částečně i pedagoga realizuje od roku 2019 a vede odsouzené ke snížení agresivního chování.⁷²

V počátcích duchovní služby nebyla tato spolupráce příliš častá. Docházelo k postupné akceptaci kaplana ve VSČR. Nedílnou součástí je dle kaplanky důležitá spolupráce kaplana a psychologa – zejména u lidí s různými PO, které byly již zmíněny.

Žití řádného života po VTOS kaplanka propojuje s možnostmi realizace návštěv ve věznici, různých extramurálních aktivit a ekumenických setkání Adulám. Pravidelné setkávání při duchovních obnovách ve věznici navštěvuje mimo jiné osobnosti (jako

⁷⁰ srov. KOČNAR, Jan. *Z příběhů vězeňského kaplana aneb Kristus za mřížemi*, 2020, s. 44.

⁷¹ *Projekt Mezinárodního vězeňského společenství: vězňova cesta* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://mvs.cz/projekt-veznova-cesta-veznice-rynovice/>.

⁷² *Projekt Vězňova cesta – Věznice Rýnovice* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://mvs.cz/projekt-veznova-cesta-veznice-rynovice/>.

např. Vojtěch Kodet, Kateřina Lachmanová) i Pavel Kadaši, který je velkým vzorem pro odsouzené, jeho knížka se stala ve vězení rozšířenou motivací především v boji se závislostmi:

- *Následky svých TČ včetně pobodání člověka mě rychle dostali do vězení.*⁷³
- *Se závislostmi je třeba bojovat, ale uvědomte si, že tuhle bitvu v nás může vyhrát jedině Kristus, sami to nezvládneme (srov. Ř 6,12–13).*⁷⁴
- *I u mě došlo k uzdravení a změně myšlení. Bůh mi prodlužoval dobu mezi mými výbuchy hněvu (...) Jsem vděčný, že na nás mohu pozorovat duchovní růst.*⁷⁵

Z výše uvedeného kaplanova svorníku mezi edukační a socializační složkou – působit na osobnost jako na celek a žítí řádného života po VTOS – můžeme pozorovat důležitost služby duchovního. Kaplan realizuje duchovní setkávání i PZ, čímž vede odsouzené k edukaci a živým společenstvím k socializaci. Stává se prostředníkem uskutečňování návštěv různých osobností ve VTOS i mimo něj prostřednictvím extramurálních aktivit a motivuje tak zprostředkovaným živým svědectvím k opravdovému obrácení a následování Krista. Kaplan dosvědčuje, že tato cesta je možná pro každého.

4.2.2 Vyrovňovací složka (restorativní část)

V této složce se budeme zabývat vyrovnáním a nápravě způsobeného zla. Pachatel TČ by si měl být vědom dopadu svého činu, koho všeho se jeho TČ dotkl, koho zasáhl. Oběti TČ v sobě mohou nést velká zranění a bolest, kterou odsouzený nemusí vidět. Bylo by dobré, aby pachatel tato zranění pochopil a snažil se o jejich nápravu, odčinění, vyrovnání. Níže si rozdělíme vyrovňovací složku na a) dopad oběti TČ a b) nápravu způsobeného zla a jak se na nich podílí kaplan.

⁷³ srov. KADAŠI, Pavel. *Cesta z Pekla*. Křesťanský život, 2017, s. 20.

⁷⁴ tamtéž s. 87–88

⁷⁵ tamtéž s. 96–97

4.2.2.1 Dopad na oběti trestného činu

Práce s oběťmi TČ je zatím v počátcích svého rozvoje. Oběti TČ si často připadají zapomenuti a mají pocit, že se s nimi u výsledku či soudu jedná spíše jako s pachateli, než s někým, kterým bylo ukřivděno nebo ublíženo. Často tito lidé bývají i opomíjeni.

Často u nich dochází ke ztrátě vlastní sebedůvěry a důvěry jako takové ke svému okolí.⁷⁶ Oběť si připadá špinavá, nedůstojná a snaží se od svého okolí izolovat i navzdory možnému odškodnění, ke kterému může dojít. Schopnost oběti zapomenout a bojovat s traumatem není vždy možná.⁷⁷

V této problematice se snaží mimo jiné pomoci i PMS. Lze využít mediaci ve formě odborníka, který řeší a řídí konflikt mezi obětí a pachatelem, pomáhá jim nalézat pochopení a řešení, rozebírá, proč k činu došlo a jak věc napravit. Obviněný – pachatel – má možnost projevit lítost, omluvit se, a pokusit se narovnat škodu. Oběť tak může pochopit případný důvod, okolnosti a příčiny pachatelova jednání.⁷⁸

Dalším zajímavým a realizovaným projektem organizace MVS je *Building Bridges*. Jde o restorativní dialog mezi nepřímým pachatelem a nepřímou obětí uvnitř VTOS. Řeší se tu přijetí odpovědnosti, práce s falešnou vinou, odpuštění a případné vyrovnání se s TČ. Tento projekt získal pozitivní ohlasy, je finančně podporován i Ministerstvem spravedlnosti ČR.⁷⁹

Ve VSČR se tuto problematikou zabývají různé PZ (např. zmiňovaný projekt 3Z) a jiné programy, které se snaží pracovat s odpovědností a práci sama na sobě. Nezastupitelnou úlohou zde je právě služba kaplana.

4.2.2.2 Náprava způsobeného zla

Náprava způsobeného zla není jednoduchou problematikou ve VSČR. Realizují se proto i jiné – alternativní – způsoby trestu než OS. Mezi alternativní tresty, které se záměrně netýkají uzavření pachatele do VTOS, patří např. vyrovnání se v podobě peněžitého

⁷⁶ srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. 1. vyd. Praha: Eurounion, 1998, s. 114.

⁷⁷ srov. ČÍRTKOVÁ 2009 op. cit., s. 103. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 47.

⁷⁸ srov. *Probační a mediální služba: Mediace* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>.

⁷⁹ srov. *Mezinárodní vězeňské společenství: Building Bridges* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>.

trestu či trestu obecně prospěšných prací, které se snaží napravit způsobený dopad TČ konkrétním způsobem.⁸⁰

Jak bylo řečeno výše, existují i projekty MVS pro snahu vyrovnání dopadů TČ. Dále vznikají i další pilotní projekty od PMS, jedním z nich byl např. projekt *Křehká šance*⁸¹, který probíhal po dobu dvou let a kde působil i asistent oběti. Úkolem tohoto asistenta bylo, mimo jiné, citlivě zjistit, zda je oběť ochotná přijmout písemnou nebo i ústní omluvu odsouzeného. Tento krok k pokusu nápravy způsobeného zla však nebývá vždy od obětí chtěný.⁸²

Náprava způsobeného zla se netýká jen přímých pachatelů a obětí, ale také jejich rodinných příslušníků, rodin, žen a dětí, které najednou přišly o své manžele a otce. Děti jsou neviditelnými oběťmi TČ a bývají často ostrakizovány. Proto také často tají skutečnost, že je člen jejich rodiny ve VTOS.⁸³ V tomto případě pomáhá MVS rozšířenými programy i ve VTOS, například projektem *Den s dítětem*, který je určen pro kvalitní budování a upevňování vztahu odsouzeného otce a jeho dítěte. V jednom dni se zrealizuje setkání a celodenní program, který je zaměřen na rozvoj a upěvňování vztahů. Mimo prohlubování vztahů probíhají odborné konzultace pro matky, které se vypořádávají s problémem VT svého partnera.⁸⁴ Podobnými projekty jsou *Andělský strom*⁸⁵ či *Andělský kemp*⁸⁶, které poskytují další pomoc dětem odsouzených.

Ve VSČR se tedy postupně pracuje s nápravou způsobeného zla především díky spolupráci s neziskovými organizacemi. Dále si ukážeme, jakou roli zde odehrává vězeňský kaplan.

⁸⁰ srov. HÁLA, J., Úvod do teorie a praxe vězeňství: Česká republika. Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, 2005, s. 15–76.

⁸¹ srov. *Probační a mediační služba: Křehká šance II* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/projekty/ukoncene/krehka-sance-ii/>.

⁸² srov. ČÍRTKOVÁ 2009 op. cit., s. 103. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forezní psychologie. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 103.

⁸³ srov. DVOŘÁČKOVÁ, Žaneta. *Resilientní faktory u dětí vězněných rodičů a možnosti jejich posilování*. Brno, 2018, s. 11.

⁸⁴ srov. *Mezinárodní vězeňské společenství: O dnu s dítětem* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://mvs.cz/den-s-ditetem/>.

⁸⁵ srov. *Mezinárodní vězeňské společenství: proč Andělský strom?* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://mvs.cz/andelsky-strom/>.

⁸⁶ srov. *Mezinárodní vězeňské společenství: Andělský kemp* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://mvs.cz/andelsky-kemp/>.

4.2.2.3 Kaplanův přínos propojení

Penitenciární pedagogika by měla vést k edukaci vězňených osob, k uvědomění si dopadů svých TČ a ukazování cesty k případné nápravě způsobeného zla. Zde má být kaplan nezastupitelným. Je průvodcem penitentů na jejich cestě k pokání, zadostiučení a vyrovnání. Měl by být profesionálem a také by měl mít, mimo jiné v rámci své služby, schopnost udržet tajemství. Díky této profesionalitě pak může získávat bezpečný vztah se svými klienty a rozvíjet své poslání.⁸⁷

Jde tu však především o lidi, kteří dobrovolně s kaplanem spolupracují, tedy už na své cestě postoupili dál.⁸⁸ Kaplan nejde jen po lidské a psychologické stránce, ale doprovází je k samotnému Bohu. Může provázet odsouzeného úvahami, jak situaci napravit a motivovat ho k rozhodnému kroku nápravy pokání a nápravě svého jednání. Tím ho může provázet k resocializaci a zpětnému začlenění nejen do církve, ale i do širší společnosti.

Jak již bylo zmíněno, úlohou kaplana je poukázat na újmu, kterou pachatel oběti zapříčinil a často i na nezvratný dopad TČ na oběť. Dále ukazuje dopad a vliv TČ na samotné pachatele, a to v oblasti psychiky. Kaplan představuje penitentům závažnost hříchu. Ale zároveň nabízí naději a východisko skrze cestu víry, skrze Krista a jeho oběť na kříži. Kaplan doprovází penitenta k přijetí odpovědnosti a prostřednictvím Ježíše Krista ho provází na cestě k odpuštění spojené s vnitřní svobodou. Snaží se probouzet jejich svědomí skrze Písmo. V tomto smyslu ukázat penitentovi, že porušil desatero Božích přikázání, přetrhal zdarma a svobodně nabízený vztah Boha s člověkem.⁸⁹ Pastoračním úkolem kaplana by měla být snaha dovést penitenta k lítosti nad spáchaným skutkem své TČ a ke snaze o vyrovnání v maximální možné míře.

To vše uskutečňuje kaplan individuálními rozhovory, které jsou hodnoceny dle výzkumů jako nejpřínosnější.⁹⁰ Pro představu měření duchovní penitenciární péče

⁸⁷ srov. BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český lid*. 2018, (105), 25–43. ISSN 0009-0794, s. 60.

⁸⁸ srov. In *Novinky.cz: Kaplanka Květoslava Jakubalová: Cesta víry je pro vězně silnou motivací* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/kaplanka-kvetoslava-jakubalova-cesta-viry-je-pro-vezne-silnou-motivaci-331131>.

⁸⁹ *tamtéž*

⁹⁰ srov. *Vězeňský kaplan ČŽV TF JU Vězeňský kaplan ak. rok 2021/2022: Efektivita*. 2021. Prezentace. Teologická fakulta JU. Vedoucí práce Mgr. Lukáš Dirga PhD.

ve VSČR se za rok 2020 systematicky pracovalo s 1 818 vězni.⁹¹ Transcendentní přesah má i svátostná liturgie v podobě bohoslužby slova, slavení eucharistie a především svátost smíření. Bohoslužby jsou hodnoceny po individuálních rozhovorech jako druhé nejpřínosnější. Dále je důležitým prvkem vlastní studium Bible. Významnou roli mají výše zmiňované návštěvy osobností a bývalých vězňů, kteří mohou sdílet svědectví o práci s vyrovnávací složkou v i po VTOS. Duchovní obnovy zaměřené zejména na přijetí viny, usmíření a pokání jsou též nezastupitelnou složkou. Přijetí viny a vyrovnání se s ní je též ve stanovách VDP zmíněno spolu s nabídkou nové cesty a zvěsti o Boží milosti.⁹²

V neposlední řadě je zdůrazněna kaplanova spolupráce s MVS, PMS a jinými neziskovými organizacemi, které pomáhají k vyrovnání pachatelů a obětmi, především projekt *Building Bridges* a *Vězňova cesta, Den s Dítětem* a *Křehká šance II*. Kaplan by měl vést odsouzené ke svobodě přijetí vlastních vin a k co nejupřímnější snaze vyrovnání před Bohem, a pokud to lze, i před lidmi.

4.2.2.4 Empirické propojení vyrovnávací složky

Problematika vyrovnávací složky je u nás ještě „v plenkách“. Náprava způsobeného zla je obvykle určená soudem, ale v praxi se to nemusí moc dařit, ani v rovině finanční, natož v systematické práci s obětmi – takto popisuje problematiku kaplanka Mgr. Jakubalová ze své zkušenosti.

Dopad na oběti TČ mohou být pochopeny z divergentního nadhledu, který pachatelé TČ možná ještě nezažili. V případě blízké osoby může lépe zafungovat empatie.

Na základě vlastní čerstvé zkušenosti vyprávěla kaplanka na skupině věřících odsouzených, že byla před nedávnem okradena. Znamenalo to pro ni nejen ztrátu peněz, dokladů, služebního průkazu, ale i další s tím spojené nepříjemnosti (např. výslech na policii). Reakce odsouzených byla zajímavá. Vzhledem k tomu, že kaplanka byla pro ně blízkým člověkem, vyjadřovali svůj hněv nad tím, že ji někdo okradl a o věci

⁹¹ srov. *Statistická ročenka VS ČR za rok 2020: Informace o počtu kaplanů/dobrovolníků a provedených úkonech* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>.

⁹² srov. VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSÁ PÉČE. *Stanovy VDP*. Změna stanov vzata na vědomí Ministerstvem vnitra ČR dne 31. 3. 2004 a 18. 1. 2008. Novela stanov vzata na vědomí ve sm. zák 69/2012 Sb. rejstříkovým soudem v Praze. Novelu stanov přijala členská schůze dne 27. 3. 2014.

uvažovali zcela jinak než v případě pro ně anonymních obětí, kterým oni sami v minulosti stejným způsobem ublížili. Toto sdělení mělo pro ně výchovný charakter.

Dále je uvedena ukázka milosti při pastoračním pohovoru, který kaplanka vedla k uvědomění vězně k potřebě konkrétní modlitební služby, kterou přijal jako své pokání:

Doživotní vězeň David pod vedením kaplanů ve vězení uvěřil. Přestože rozumem pochopil, že mu Bůh odpouští, měl vůči Bohu stále výčitky svědomí a pocit, že své skutky musí před Bohem nějak vyrovnat. Při pastoračním rozhovoru mu bylo navrženo, aby se kromě modliteb za oběti a jejich rodiny modlil rovněž dlouhodobě za konkrétní případy lidí, kteří se ocitli v těžké životní situaci a prosí o modlitbu. Tuto službu na sebe skutečně vzal a až do své smrti se dlouhodobě za určité lidi modlil a prožíval velkou radost, když jeho modlitby byly vyslyšeny.⁹³

Dalším příkladem je svátostné působení milosti v životě vězně, který si už chtěl vzít život, ale díky Boží milosti skrze pastorační doprovázení kaplanky vše dopadlo jinak:⁹⁴

Za milionové dluhy a vraždu byl Martin odsouzen na dvacet let ve VTOS. V hlavě mu běžela myšlenka, že to nemůže odčinit. Přemýšlel o sebevraždě. Potřeboval prožít odpuštění svých hříchů. Paní kaplanka s ním začla intenzivně pastoračně pracovat a citlivě ho uváděla do křesťanského života. Po svátosti smíření a prvním svátém přijímání v sobě opět pocítil život. Zapojil se do křesťanského společenství a dále přijal svátost biřmování.

Po prožití odpuštění a začátku nového křesťanského života, napsal následující:

⁹³ srov. In *Novinky.cz: Kaplanka Květoslava Jakubalová: Cesta víry je pro vězně silnou motivací* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/kaplanka-kvetoslava-jakubalova-cesta-viry-je-pro-vezne-silnou-motivaci-331131>.

⁹⁴ pozn. Jméno je upraveno i s ohledem na možnou citaci z jeho odborné vysokoškolské práce, která je krátkým níže uvedeným souhrnem.

Toto odpuštění se může nacházet mimo obor psychiatrie, někdy pacient potřebuje prožít odpuštění. Úspěšně hodnotím pastorační práci kaplanky Jakubalové. Dokázala rychle rozpoznat pravou podstatu mých problémů a následovaly kroky vedoucí k prožití odpuštění:

- *citlivé uvádění do křesťanského života*
- *začlenění do křesťanského společenství*
- *příprava ke svátosti smíření a prvnímu svatému přijímání*

Po prožitém odpuštění:

- *vedení k poznávání darů, které Pán dává*
- *završení křesťanské iniciace biřmováním – vnímání pečetě vztahu JÁ a BŮH*

Již byla výše zmíněna potřeba spolupráce kaplana především s organizacemi MVS či PMS. V rýnovické věznici se například uskutečnil zmiňovaný projekt *Den s dítětem*.⁹⁵ Konkrétní náprava způsobeného zla se ve VTOS realizuje těžce. Je možné poprosit oběti TČ o odpuštění formou dopisu či zprostředkovaně přes mediátora.

Pojďme se podívat na transparentní příklad mediace za pomoci kaplana Mgr. Martina Škody:

Jednalo se o rodinu, kde dědeček Libor zneužíval nezletilou vnučku a byl za to odsouzen. V péči kaplana si uvědomil, jaká traumata způsobil nejen vnučce, ale i celé rodině. V dlouhodobé spolupráci s kaplanem, psychoterapeuty a rodinou bylo dosaženo vzájemného setkání za přítomnosti kaplana a částečného obnovení rodinných vazeb.

Z výše uvedené vyrovnávací složky můžeme pozorovat, že kaplan je důležitým partnerem při doprovázení pachatele k uvědomění si své TČ a tím nasměrovává penitenta k pokání. To vše kaplan koná prostřednictvím svého povolání, skrze individuální a pastorační pohovory a (zprostředkovaně či diakonicky) svátostmi – *křtem, svátosti smíření, eucharistií*. Vyrovnávací složka může být sice problematická a náročná, ale je to především Boží působení milosti skrze duchovního služebníka – vězeňského kaplana.

⁹⁵ srov. *Liberecký deník: Věznice Rýnovice se o víkend zapojila do projektu Den s dítětem* Zdroj: <https://liberecky.denik.cz/z-regionu/veznice-rynovice-se-o-vikendu-zapojila-do-projektu-den-s-ditetem-20190902.html> [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://liberecky.denik.cz/z-regionu/veznice-rynovice-se-o-vikendu-zapojila-do-projektu-den-s-ditetem-20190902.html>.

5 Postpenitenciární péče

Ve čtvrté kapitole jsme se věnovali analýze jednotlivých složek obsažených v represivní a restorativní oblasti, které souviseli především s penitenciární problematikou. Nyní se podíváme na přesah práce kaplana do jeho postpenitenciární péče.

Kaplan vstupuje do post-péče unikátním způsobem. Jako jediný ze zaměstnanců věznice má v náplni práce také kontakt s rodinou odsouzeného a v jeho možnostech je doprovázení člověka po výstupu z VTOS. Jednak v osobní rovině, ale také při přijetí do místní církve.

Začlenění do sboru nebo farnosti po VTOS je záležitostí dosti komplikovanou, ale pro narovnání života bývalého vězně velmi důležitou. Při přijetí do společenství církve se setkávají dvě rozdílné roviny. Jednak je zde křesťanská snaha a v pravdě i povinnost pomoci, a na druhé straně často oprávněná obava, strach z člověka, který prošel vězením a mnohdy i nedůvěra v ně spojená s předchozí negativní zkušeností. Právě kaplan může být v této fázi obecným poradcem. Vnímá citlivě situaci a díky svým zkušenostem oběma stranám také rozumí. Může být ve spojení s duchovními (kazateli, kněžími, dobrovolníky, laiky) a při přechodu z VTOS na svobodu může odsouzenému pomalu připravovat půdu v místním společenství církve.

Ani návrat propuštěného do vlastní rodiny není často po VTOS jednoduchý, a to i v případech, kdy je rodina s odsouzeným po celou dobu ve VTOS v kontaktu. Zvláště po delším VTOS si blízcí těžko zvykají na znovu-obnovený společný život.⁹⁶ Zejména v partnerském vztahu jdou životy obou partnerů, jednoho odsouzeného a druhého na svobodě, nutně „jiným směrem“. Propuštěný často nemusí rozumět světu, do kterého vstupuje, žije ve svých představách, které si ve vězení vysnil a je zaskočený realitou. Pro partnera sám nemusí být dlouhou dobu oporou, ale spíše dalším členem rodiny, kterému musí v mnoha směrech pomáhat. I vztah vězněného rodiče a dítěte se během času promění. Kaplan zde může být tím, kdo oběma stranám pomáhá situaci rozkrýt a účinnou radou překonat nebo alespoň zmírnit následky VTOS.

Touto problematikou se zabývala kaplanka Mgr. Květoslava Jakubalová, která zpracovala příklady pro pochopení situace propuštěného – zvláště rodinám, kterým se vrátil člověk z vězení:

⁹⁶ srov. DADÁKOVÁ, P. *Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, 2015, s. 17.

Vracím se z výkonu trestu

(Pomoc pro rodiny propuštěných)

Naše okolí, prostředí, ve kterém žijeme, má na nás vždy vliv. Ze zkušenosti kaplana již dva roky ve vězení člověka nějakým způsobem poznamenají. Zkuste si představit, že byste byli izolováni a vrátili se do běžného života. Co prožívá ten, kdo strávil roky ve vězení, nešel dál než na chodbu, a vrací se domů? Ze zkušeností těch, kteří to sami prožili a těch, kteří s nimi jejich návrat prožívali, nabízím orientační pomůcku:

- *Odnaučil jsem se sdílet, hovořit o tom, co cítím. Proto je pro mě těžké přiznat co prožívám.*
- *Mějte se mnou trpělivost, když budu náladový a vy nebudete chápat, proč se moje nálada změnila.*
- *Může se stát, že mi nebude dělat dobře volný prostor, velké místnosti nebo společné stolování, nebo naopak prostor stísněný.*
- *Neočekávejte, že se ihned zapojím do rodiny a budu jí něco platný (i když jsem to sliboval a chtěl jsem to i splnit), potýkám se s mnoha problémy, které nepochopíte a které jsem nečekal.*
- *Odvykl jsem mnoha věcem, které jsou pro vás běžné a které ani nevnímáte (unavuje mě vzduch, chůze v terénu, barevný svět kolem, tempo života venku).*
- *Neumím si rozdělit síly, buď nedělám vůbec nic, nebo chci práci „strhnout“ najednou a pak jsem vysílený jak fyzicky, tak psychicky.*
- *Musím si zvykat na lidi a jejich reakce, jiné rozhovory, jiné chování.*
- *Větší množství lidí (na ulici, v obchodech) mě znervózňuje, mám pocit, že mě všichni pozorují.*
- *Mám odpor k jednání na úřadech, je to pro mě velmi obtížné, zejména když se setkám s nevstřícností a nebudu vědět, co po mně chtějí.*
- *Odvykl jsem samostatnému rozhodování. Z počátku se budu držet vašich rad a budete rozhodovat za mě, ale jednoho dne se to změní a řeknu si: „Udělám si to po svém.“ Je to nebezpečná fáze po výstupu, která přijde možná za pár dní nebo měsíců... Mohu pak udělat hloupost, které budu litovat. Buďte ostražití, jakmile se začnu ztrácet z domu a nebudete vědět kam. Počítejte s tím, že začnu skutečnost zastírat a dost často nebudu mluvit pravdu. Netrapte se tím, ale promluvte se mnou rázně a nastavte mi pravidla společného soužití!*
- *Odvykl jsem si jednat s ženami, někdy bude moje chování k nim velmi podivné.*

- *I když chci projevit lásku dětem v rodině, nevím často jak na to. Během mého výkonu trestu vyrostly a nedaří se mi k nim najít cestu. Svoji partnerku prosím, aby se na mě nezlobila, ale pomohla mi ten most postavit.*
- *Vězení vede k sobeckému postoji, láskyplně mi vysvětlujte, že vám tím ubližuji.*
- *Prosím, chvalte mě za to, co se mi povedlo, i kdyby to byla z vašeho pohledu maličkost. Dodáte mi tím sebevědomí a pocit, že jsem pro vás potřebný.*

Jak bylo zmíněno v analýze, kaplani spolupracují s církevními neziskovými organizacemi, které pomáhají především ve VTOS. Dále se podívejme na přesah některých organizací do post-péče. Uveďme si pro příklad tři složky:

- **Azylové a komunitní domy církevního charakteru**
- **VDP**
- **MVS**

Azylové a komunitní domy církevního charakteru mohou být pomocí vězňům po VTOS jako záchranné a dočasné prostory pro nový start do života – zvláště sociálně znevýhodněným lidem. Touto pomocí je například *Dům sv. Dismase*, který obstarává nejen bydlení, ale i duchovní formaci.⁹⁷ Podobnými komunitními domy jsou i prostory projektu *Nová šance* určené mužům po výstupu z VTOS.⁹⁸ Další mezinárodní křesťanskou organizací je *Teen Challenge International ČR*, která se specializuje na pomoc závislým lidem (gambling, alkohol, drogy), kterým pomáhá nalézat cestu ven ze závislosti i z VOVT.⁹⁹

VDP je dobrovolné sdružení křesťanů, pověřených svou církví a duchovenskou službou ve VSČR. Post-péče je i záležitostí členů VDP, a to ve formě pomoci vězňům po propuštění z VT. První zkušenost se realizovala v roce 1990 po amnestii vyhlášené prezidentem V. Havlem, kdy nově nabytá svoboda způsobovala propuštěným mnohé těžkosti. Finanční, pracovní i ubytovací pomoc může být také znakem post-péče VDP.

⁹⁷ OBLASTNÍ CHARITA ČESKÁ KAMENICE: *Odborné sociální poradenství » Sv. Dismas - KOMUNITNÍ DŮM* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://charita-ceska-kamenice.cz/odborne-socialni-poradenstvi/sv-dismas-komunitni-dum/>.

⁹⁸ srov. *Nová šance, z.s.: STŘEDISKO ZAMĚŘENÉ NA MUŽE PO VÝKONU TRESTU* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://koblov.cz/>.

⁹⁹ srov. *Teen Challenge International ČR* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://www.teenchallenge.cz/>.

Startovací byt v Městské části v Praze 2 slouží právě propuštěným jako odrazový můstek do nového života.¹⁰⁰

MVS vznikla v České republice v roce 2010 a působí především v oblasti postpenitenciární péče. Realizuje různé sociální programy, ve kterých pomáhá obětem TČ (*Building Bridges*), odsouzeným (příprava na propuštění, *Vězňova cesta*, *Building Bridges*, *Den s dítětem*, *Dopisování s odsouzenými*), propuštěným (*Mentoring propuštěných*, *Klub 2 Ryby*, *Potravinová pomoc propuštěným*) a jejich rodinám, zejména dětem vězňů (*Dream Academy*, *Andělský strom*, *Andělský kemp*, *Den s dítětem* a *Poradenství a péče o rodiny odsouzených*). Při realizaci svých programů ve Vězeňské službě ČR spolupracuje MVS s některými odbornými zaměstnanci a kaplany.¹⁰¹

Za zmínku jistě také stojí projekt zvaný *Metanoia II*, který finančně pomáhá vězňům propuštěným z VTOS při prvních krocích na svobodě. Projekt získal ocenění Ministra spravedlnosti v roce 2018. Tato konkrétní postpenitenciární pomoc byla uskutečněna především díky kaplanovi Mgr. Martinu Škodovi, který tímto projektem propojil církev a jiné pomáhající organizace.¹⁰²

Vězeňské kaplansví a restorativní justice mají dle výzkumů motivační shodu. Obě složky vychází z duchovního imperativu. Ukázalo se, že starost o materiální blahobyt je také charakteristický v počátcích restorativní justice a vězeňského kaplansví. I když se restorativní justice soustředí na oběť víc než vězeňský kaplan, věnuje se též prospěchu pachatele. Z toho vyplývá i návrat pachatele do společnosti, který je v zájmu obou složek. Právě kaplan připravuje pachatele na opětovný vstup do společnosti, a to prací na reformě a změně jeho smýšlení. Zároveň i historicky se kaplani pokoušeli usnadnit určitou komunikaci mezi vězněm a vnějším světem.¹⁰³ Americké studie doporučují, aby případná neviditelnost kaplanské služby byla i více zviditelňována v různých institucích.¹⁰⁴ Kaplan by pak mohl být znám veřejnosti jako mediátor mezi těmito dvěma světy.

¹⁰⁰ srov. *Vězeňská duchovenská péče: Postpenitenciární péče* [online]. [cit. 2021-12-06]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/postpenitenciarni-pece/>.

¹⁰¹ srov. *Mezinárodní vězeňské společenství* [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://mvs.cz/>.

¹⁰² srov. *Vězeňská služba České republiky: Metanoia II – projekt, který stále pomáhá vězňům a propuštěným* [online]. [cit. 2021-12-08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-straz-pod-ralskem/clanky/detail/metanoia-ii-projekt-ktery-stale-pomaha-veznum-a-propustenym>.

¹⁰³ srov. RUSHKYTE, Jurgita. *The Role of Prison Chaplains in Restorative Justice: A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts*. 2007, s. 116–117.

¹⁰⁴ srov. TIPTON, Lee. *The Role and Contribution of a Multi-Faith Prison Chaplaincy to the Contemporary Prison Service: Produced by the Cardiff Centre for Chaplaincy Studies*. 2011, s. 40.

Na závěr se podívejme na dva příklady týkající se postpenitenciární péče. Problematika prizonizace má dosah i po propuštění z vězení, zejména po delší době strávené ve VTOS.

Po dlouhé době strávené ve vězení začal Jan pozorovat, že technologie se posunuly kupředu takovou rychlostí, že po propuštění z VT nestíhal vstřebávat zejména exponenciální progres informačních technologií. Komunikace přes moderní technologie se stala samozřejmostí v každodenním i pracovním životě. Všechny představy, které v hlavě měl, se po propuštění z VTOS rychle rozpadly, musel začít uvažovat jinak a žít realisticky. Někdy se mu vracely myšlenky, že ve VTOS to bylo jednodušší, měl chuť se do věznice vrátit. Aklimatizace mu trvala déle, než si představoval.

Příklad dobře zvládnuté post-péče je především díky práci duchovních a obětavosti lidí, kteří byli ochotni se věnovat těmto lidem s ochotou a trpělivostí:

František se dostal do VTOS ve velmi mladém věku (blízkému věku mladistvých), za loupež s následkem smrti byl odsouzen na 17 let. Do kontaktu s duchovními ve věznici se dostal spíše proto, že si chtěl pohovořit s někým zvenčí (z civilu). Postupně, také díky spoluvězni, objevil četbu Bible a posléze uvěřil. Po celou dobu byl v kontaktu jak s kaplany, tak s dobrovolníky z církví, kteří docházeli do věznice. Díky tomu se mu podařilo po sedmnácti letech najít bydlení u rodiny, která se mu maximálně věnovala a učila ho běžným věcem, aby zvládal život venku. Jak sám dosvědčoval, bylo to i přesto natolik těžké, že po několika měsících na svobodě uvažoval o sebevraždě. Díky víře a spojení s duchovními, které znal, se mu podařilo toto období překonat. Později si našel i věřící partnerku, oženil se a ve společenství církve žije řádným životem.

Z výše uvedeného můžeme shrnout, že kaplan hraje významnou roli v postpenitenciární péči především tím, že poskytuje a zprostředkovává pomyslný most mezi VTOS a svobodou. Má možnost komunikovat již ve VTOS s osobami blízkými vězně, dále zprostředkovává možnost ubytování sociálně slabším v azylových domech a připravuje jim tím snadnější start s duchovním přesahem. Kaplan dále spolupracuje s duchovními a pomáhá věřícím po VTOS začlenit se do místních sborů a církví. Spolupracuje s neziskovými organizacemi a sám může být svorníkem a psychickou pomocí v kontaktu s vězněm především v začátcích po propuštění z VTOS.

6 Diskuze

Pojďme si zrekapitulovat výše zmíněnou problematiku a zhodnotit, zda hypotéza propojování kaplanova pomyslného svorníku služebnosti mezi represivní a restorativní částí a jejich složkami je validní.

Podívali jsme se na kaplanství z obecné charakteristiky až do specifikace vězeňského kaplana, který musí splňovat různé podmínky k přijetí do této služby a být pověřen danou církví až po přijetí do VSČR jako občanského zaměstnance a specialistu. Z legislativního hlediska jsme pozorovali závažnost prostředí ve VTOS a potřebné dodržování jejich úkolů, zákonů a nařízení. V neposlední řadě jsme se pozastavili nad tematikou teologického vymezení vězeňského kaplana, který je v kategoriální pastoraci nezastupitelný a zpřítomňuje Krista lidem v dané subkultuře vězeňského prostředí, podobně jako Ježíš při cestě do Emauz.

Ze zákonů a odborné literatury jsme vymezili *represivní* a *restorativní* část a z ní vyvodili další zkoumané složky. Pustili jsme se do analýzy stanovené problematiky vězeňského kaplana a jeho nezastupitelnosti ve VSČR.

Represivní část:

V analytické kapitole jsme zkoumali represivní oblast, kde jsme si ukázali důležitost nastavení hranic (viz Ex 20,1–17). Dále jsme tuto část rozdělili na *regulativní* a *preventivní* složku.

V regulativní složce – *zabraňování v TČ* – jsme poukázali na rozdílnost chápání normality, která je často spojena s problematikou PO. Dokázali jsme, že kaplanova služebnost je ve vedení odsouzeného k přijetí vlastní viny jako cesta k odpovědnosti a osvobození v pravdě, která se uskutečňuje v desateru, největším přikázáním lásky a zlatém pravidlu. V regulativní složce – *chránit majoritní část společnosti* – kaplan přijímá člověka s posláním nejen ochrany společnosti před pachatelem TČ, ale především se zodpovědností ukazovat odsouzenému naději do nové cesty za Kristem a být pro něj zpřítomněním Krista, který křáčí s ním a komplexně ho v rámci spolupráce se zaměstnanci provádí ve VTOS.

V preventivní složce – *prevence na nedelikventní část společnosti* – hraje u kaplana velkou roli osvěta, která se dá vnímat do jisté míry i jako forma pokání. Tato osvěta je vnímána především u odsouzených předávajících své svědectví širší veřejnosti

prostřednictvím kaplana. V preventivní složce – výše *trestu* – kaplan hlásá především naději v podobě evangelia, která je v prostředí OVT nesmírně důležitá a jedinečná. Může tím chránit odsouzené před negativními vlivy prizonizace, a to, mimo jiné, díky odlišnému prostředí v kapli.

Restorativní část:

Další analýza pokračovala v *restorativní* části, která má charakter restaurování – obnovení. Teologický aspekt může zaznít v myšlence být Božím obrazem (srov. Gn 1,27). Tuto část jsme rozdělili na *edukační a socializační* a *vyrovnávací složky*:

V edukační a socializační složce – *působit na osobnost jako na celek* – jsme prokázali důležitost spolupráce kaplana s ostatními zaměstnanci VS. Kaplani mohou dále realizovat vlastní edukační PZ a při duchovních sezeních vedou vězně ke společenství, mimo jiné i k socializaci. Přitom kaplani spíše přerůstají prostředí ve smyslu *psyché* a mohou vést zaměstnance i odsouzené k transcendentnu – k Bohu. V edukační a socializační složce – *žití řádného života po VTOS* – se kaplan stává prostředníkem uskutečňování různých extramurálních aktivit, duchovních sezení a návštěv z řad osobností, především bývalých vězňů, kteří svým svědectvím motivují vězně pro žití řádného života s Bohem, kde osobní vztah důvěry s ním může být největší motivací „nebýt recidivistou“.

Ve vyrovnávací složce – *dopad na oběti TČ* – může kaplan úzce spolupracovat nejen se zaměstnanci v projektech PZ k tomu určených, ale především s neziskovými křesťanskými organizacemi (MVS, PMS), které vedou k uvědomění si dopadu TČ na oběti. Empatie v podobě projektu *Building Bridges* je pro tuto složku transparentní. Ve vyrovnávací složce – *náprava způsobeného zla* – kaplan doprovází penitenta k pokání, které může mít různé podoby zadostiučinění, ale především k opravdovému obrácení a ke snaze vyrovnat své cesty k Bohu i k člověku.

Postpenitenciární část:

V poslední části práce jsme se zmínili o postpenitenciární péči, ve které kaplan především propojuje VTOS a pomoc skrze křesťanské neziskové organizace. Má možnost komunikovat již ve VTOS s osobami blízkými vězně, zprostředkovává možnost ubytování sociálně slabším v azylových domech, spolupracuje dále s duchovními i jiných denominací a pomáhá věřícím propuštěným se začleněním

se do společenství a farností. Spolupracuje s neziskovými organizacemi a může být, především v začátcích, oporou propuštěným z VTOS.

Souhrn:

Kaplan je pro odsouzené znamením Božího vztahu k člověku. Teologické vymezení kaplanova svorníku *cesty služebnosti* se z výše zkoumaného dá vyčíst především v analogii příběhu doprovázení Krista Šimonem z Kyrény (Lk 23,26) a Ježíšova zjevení na cestě do Emauz (srov. Lk 24,13–35). Naše zkoumání bylo podpořeno odbornou literaturou, dále různými výzkumy a především dlouhodobými empirickými zkušenostmi kaplanky Mgr. Květoslavy Jakubalové.

7 Závěr

V práci jsme úspěšně dokázali vytyčený cíl, a to že pozice kaplana je nedílnou součástí Vězeňské služby České republiky. Tato osoba je jakýmsi svorníkem, který spojuje *represivní* a *restorativní* složku prostřednictvím své služby – *cesty služebnosti* v podobě Šimona z Kyrény a zjevení Ježíše na cestě do Emmauz. Kaplan propojuje zaměstnance, odsouzené i jejich rodiny skrze své povolání, zároveň předává osvětu veřejnosti, a tím je jeho služba nezastupitelná. Přináší především naději a nabízí možnost cesty evangelia v sekulárním prostředí oddělení výkonu trestu. Spolupracuje se zaměstnanci a podílí se na činnosti vězeňské služby prostřednictvím programů zacházení, svou pastorační službou ve formě rozhovorů, duchovních skupin, zprostředkováním liturgie a svátostí. Ekumenickým založením kaplan zprostředkovává službu i dalším denominacím. V postpenitenciární péči dále spolupracuje s různými církevními neziskovými organizacemi a pomáhá tím ke zdárnějšímu přechodu vězňů z výkonu trestu odnětí svobody na svobodu. Zkoumané složky se komplementárně spojují a jsou jakýmsi komplexem ve zpřítomňování Krista na cestě služebnosti.

Tato práce jistě není komplexním a výstižným celkem, ale zabývá se stručným souhrnem pracovní náplně a služby vězeňského kaplana. Práce se především snažila poukázat na důležitost služby duchovního ve Vězeňské službě České republiky a tímto dalším střípkem chtěla trochu přispět k dalším výzkumům a studiím. V současnosti se realizuje pilotní projekt na teologické fakultě v Českých Budějovicích, který nabízí budoucím kaplanům akreditovaný kurz.

V souhrnu dvacetisedmileté empirické pastorační praxe Mgr. Jakubalové a osobní zkušenosti z pozice dobrovolníka a vězeňského pedagoga se pokusíme nastínit pár postřehů s případnými návrhy – aby působení kaplana ve Vězeňské službě České republiky dále propojovalo *represivní* a *restorativní* složky a progresivněji sloužilo a rostlo ve své službě, navrhuje níže uvedené.

- Kvůli přibývajícím administrativním pracím je důležité nechat kaplanovi nadále potřebný čas a prostor pro pastorační službu a duchovní doprovázení.
- Důležitým aspektem je udržování dobré spolupráce s vedoucím oddělení výkonu trestu a především s ředitelem věznice, který může umožňovat duchovní akce (návštěvy bývalých odsouzených, křesťanské koncerty a jiné duchovní akce).
- Je třeba neustále prohlubovat systematicky opravdovou spolupráci se zaměstnanci a příslušníky vězeňské služby.

- Důležitá spolupráce je taktéž s neziskovými křesťanskými organizacemi, které podporují pozitivní posun z řad odsouzených či jejich rodinných příslušníků.
- Kaplan by měl být pro odsouzené i zaměstnance osobností, která je zakotvena v Kristu, ukazující lidskost a přívětivou stránku. Dále by měl být čitelný a jasný ve svých postojích jak k odsouzeným, tak k zaměstnancům. Neměl by se nechat vtáhnout do případných sporů mezi zaměstnanci. Měl by zůstat neutrální, nad věcí a vést dialog se všemi zmíněnými složkami.

Závěrečné svědectví vystihuje důležitost služby vězeňských kaplanů a duchovních. Kryštof zde uvádí osobní zkušenost s pastorační prací, která mu byla ve výkonu trestu odnětí svobody poskytnuta:

„Pro lidi tolik zatížené minulostí a hříchem může být úspěšné pouze NAUČIT NÁS KŘESŤANSKY ŽÍT. Žiji s nadějí díky velikému Božímu milosrdenství. Vyjadřuji tímto vděčnost kaplanům a duchovním pracovníkům, kteří mě roky doprovázejí.“

Literatura:

BELÁŇOVÁ, Andrea. Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení opory. *Český lid*. 2018, (105), 25-43. ISSN 0009-0794.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 15. vydání (6. opravené vydání). Praha: Česká biblická společnost, 2021. ISBN 978-80-7545-104-0.

BIEDERMANOVÁ, Eva a PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 98 s. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.

BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-024-2.

České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. Praha: Česko., 1992- ISSN 1213-9297.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 9788073802134.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 8085858703.

DADÁKOVÁ, P. *Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, 2015. 139 s. Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.

DVOŘÁČKOVÁ, Žaneta. *Resilientní faktory u dětí vězněných rodičů a možnosti jejich posilování*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova univerzita Pedagogická fakulta Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky. Vedoucí práce Věra Vojtová.

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. 183 s. Acta Universitatis Purkynianae; 123. Studia paedagogica. ISBN 80-7044-772-9.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.

JŮZL, Miloslav. *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. ISBN 978-80-87182-03-1.

KOČNAR, Jan. *Z příběhů vězeňského kaplana aneb Kristus za mřížemi*. Ostrava: Emaus, 2012.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-002-5.

MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Institut vzdělání Vězeňské služby ČR, 2007.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorální teologie pro laiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016. Bibliotheca theologica. ISBN 978-80-7465-237-0.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-557-8.

KADAŠI, Pavel. *Cesta z Pekla*. Křesťanský život, 2017. ISBN 978-80-7112-195-4.

KLOUDOVÁ, Adéla. *Kázeňské tresty ve výkonu trestu podnětí svobody*. Třebešice, 2013. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Pavel Kandalec.

PAVLINCOVÁ, Helena. *Slovník Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0440-6.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I: vězeňství*. Vydání: druhé, rozšířené a aktualizované. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-716-9.

RUSHKYTE, Jurgita. *The Role of Prison Chaplains in Restorative Justice: A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts*. 2007. Postgraduální práce. Department of Law Carleton University.

ŘEZÁČ, František Josef. *Vězeňství v posavadních spůsobech svých.: S návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců.* Obnovené vydání knihy vytištěné poprvé v Praze roku 1852. Praha: Vězeňská služba České republiky, 1995.

SUNDT, Jody L., Harry R. DAMMER a Francis T. CULLEN. *The Role of the Prison Chaplain in Rehabilitation: Journal of Offender Rehabilitation.* 2008. ISSN: 1050-9674.

TIPTON, Lee. *The Role and Contribution of a Multi-Faith Prison Chaplaincy to the Contemporary Prison Service: Produced by the Cardiff Centre for Chaplaincy Studies.* 2011. Final Report. Cardiff centre for chaplaincy studies. Vedoucí práce Andrew Todd.

THE SELF-CONSCIOUS EMOTIONS: The self as a moral guide. In Tesser, A., Stapel, D. A., Wood, J. V. (Eds.), Self and motivation: Emerging psychological perspectives. New York, 2007. ISBN 978-1-59385-486-7.

TRETERA, Rajmund Jiří. *Stát a církev v České republice.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Právo (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-707-4.

TŘEŠTÍK, Michael a Tomáš TŘEŠTÍK. *Katka: příběh narkomanky.* Praha: Motto, 2020. ISBN 978-80-267-1819-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová.* Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Články, periodika a jiné:

BELÁŇOVÁ, Andrea. *Revue pro sociální politiku a výzkum: Andrea Beláňová: Role církvi a význam religiozity v následné péči o propuštěné vězně* [online]. 22. 6. 2020 [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2020/06/andrea-belanova-role-cirkvi-a-vyznam-religiozity-v-nasledne-peci-o-propustene-vezne/>

České vězeňství: Vězeňský kaplan sloužil mši na hoře Ralsko [online]. [cit. 2021-12-08]. ISBN 1213-9297. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2009/cv04-2009.pdf>

DIRGA, Lukáš. *Vězeňský kaplan, CŽV TF JU: Presentace online.* Teologická fakulta JU, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, ak. rok 2021/2022.

HÁLA, Jaroslav. *Vězeňský kaplan, CŽV TF JU: Presentace online*. Teologická fakulta JU, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, ak. rok 2021/2022.

MRAVČÍK, Viktor, Pavla CHOMYNOVÁ, Kateřina GROHMANNOVÁ, Barbara JANÍKOVÁ, Zdeněk ROUS, Lucie GROLMUSOVÁ, Eva FRANKOVÁ a Blanka NECHANSKÁ. *NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI. Zpráva o problematickém užívání psychoaktivních léků v České republice 2021*. Praha, 2021. ISBN 978-80-7440-285-2.

RASZKOVÁ, Tereza. *UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ. VĚZEŇSTVÍ A PENITENCIÁRNÍ PÉČE: studijní opora k předmětu pro studenty kombinované formy studia oboru Sociální patologie a prevence*.

ŠIMR, Karel. *Vězeňský kaplan, CŽV TF JU: Presentace online*. Teologická fakulta JU, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, ak. rok 2021/2022.

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Další zdroje:

Cesty víry: Vězeňská duchovní služba [online]. 2005 [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/305294341880022/>

Liberecký deník.cz [online]. [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://liberecky.denik.cz/>

Mezinárodní vězeňské společenství, z. s. [online]. [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://mvs.cz/>

Nová šance, z.s.: Středisko zaměřené na muže po výkonu trestu [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://koblov.cz/>

Novinky.cz [online]. [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/>

Teen Challenge International ČR: Osvědčený způsob boje proti drogám [online]. [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://www.teenchallenge.cz/>

Oblastní charita Česká Kamenice: Odborné sociální poradenství » Sv. Dismas – Komunitní dům [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://charita-ceska-kamenice.cz/odborne-socialni-poradenstvi/sv-dismas-komunitni-dum/>

Probační a mediační služba: Mediace [online]. [cit. 2021-12-07]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>

Vězeňská duchovenská péče [online]. [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>

Parafrázovaný film: Vykoupení z věznice Shawshank (*The Shawshank Redemption*, Frank Darabont, USA, 1994)